

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**OCHRANA PARTICIPAČNÍCH PRÁV DĚTÍ
V SOUDNÍM ŘÍZENÍ**

Kateřina Michovská

Plzeň 2021

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

KATEDRA ÚSTAVNÍHO A EVROPSKÉHO PRÁVA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

OCHRANA PARTICIPAČNÍCH PRÁV DĚTÍ
V SOUDNÍM ŘÍZENÍ

Kateřina Michovská

Právo a právní věda

Právo

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Renáta Vokrojová

Katedra ústavního a evropského práva

Plzeň 2021

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Kateřina MICHOVSKÁ
Osobní číslo:	R16M0166P
Studijní program:	M6805 Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Téma práce:	Ochrana participačních práv dětí v soudním řízení
Zadávací katedra:	Katedra ústavního a evropského práva

Zásady pro vypracování

Úvod

1. Vymezení základních pojmů
2. Historický vývoj a současná mezinárodní úprava participačních práv dětí
3. Zajištění participačních práv dětí v soudním řízení
4. Vliv názoru dítěte na soudní rozhodnutí
5. Úvahy de lege ferenda

Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kolektiv. Rodinné právo. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2017, 400 s. ISBN 978-80-7400-644-9
POLIŠENSKÁ, Petra, FEBEROVÁ, Radka, STUHLÍK, Zdeněk. Musíš znát...Rodinné právo. Právní postavení dítěte. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, 348 s. ISBN 978-80-7598-442-5
RADVANOVÁ, Senta a kolektiv. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, 213 s. ISBN 978-80-7400-578-7
JÍLEK, Dalibor a kolektiv. Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice. 1. vydání. Brno- Boskovice: Česko-britská o.p.s., 2011. ISBN: 978-80-260-0377-9
ŠÍNOVÁ, Renáta, PETROV KŘIVÁČKOVÁ, Jana a kol. Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, 379 s. ISBN 978-80-7400-594-7
HRUŠÁKOVÁ, Milana. Dítě, rodina, stát (úvahy nad právním postavením dítěte). 1. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 1993, 160 s. ISBN 80-210-0694-3

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. et Mgr. Renáta Vokrojová**
Fakulta právnická

Datum zadání diplomové práce: **5. března 2020**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2021**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

Doc. JUDr. Monika Forejtová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 2. září 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Karlových Varech dne 31. 3. 2021

Kateřina Michovská

Poděkování

Děkuji vedoucí mé diplomové práce Mgr. et Mgr. Renátě Vokrojové za vstřícnost při konzultacích, cenné rady a připomínky.

Obsah

Úvod	1
1 Vymezení základních pojmů	3
1.1 Dítě.....	3
1.2 Procesní subjektivita a procesní způsobilost	9
1.3 Participační právo dítěte.....	10
2 Historický vývoj a současná mezinárodní úprava participačních práv dětí	13
2.1 Historický vývoj práv dítěte	13
2.2 Zakotvení participačních práv v Úmluvě o právech dítěte	18
2.3 Evropská úprava.....	20
3 Zajištění participačních práv dětí v soudním řízení.....	24
3.1 Vnitrostátní úprava participačních práv	24
3.2 Právo dítěte na informace	29
3.3 Právo na slyšení	34
4 Vliv názoru dítěte na soudní rozhodnutí.....	43
5 Úvahy de lege ferenda.....	46
Závěr	50
Resumé.....	52
Seznam použité literatury	53

Úvod

Přiznání participačních práv dětem v soudních řízeních, která se jich týkají a jejichž rozhodnutí mohou ovlivnit jejich budoucí život, představuje výrazný posun v oblasti práv dětí. Nadále již děti nejsou považovány pouze za zvláště zranitelnou skupinu obyvatelstva, které je z tohoto důvodu potřeba zajistit zejména ochranu a péči, ale rovněž jako aktivní subjekty práv. Děti a jejich přání by měly být respektovány ve všech záležitostech, které se jich týkají. Toto se promítá i do oblasti soudních řízení, do kterých jsou děti zapojeny a kde je rozhodováno o jejich budoucích poměrech

Aby dítě mohlo plně využít svých práv v takovýchto řízeních, je nezbytné, aby bylo dostatečně informováno, aby byl jeho názor na věc náležitým způsobem zjištěn a v neposlední řadě tento vyjádřený názor či přání také zohledněn při následném rozhodování. Vzhledem k různým stupňům vývoje, ve kterých se děti nacházejí však není možné zajistit plný výkon všech těchto práv, zejména u dětí nejmenších. Přestože účast dítěte v soudním řízení, které se jej týká, zakotvuje řada mezinárodních i vnitrostátních předpisů, podmiňují ji „schopností dítěte formulovat své názory“ případně „schopností chápat situaci“. Výklad těchto kritérií v praxi není jednoduchý a v případech, kdy je učiněn nesprávně, je dítěti právo na účast neoprávněně odepřeno.

Cílem mé práce bude charakterizovat participační práva dětí v soudním řízení a analyzovat příslušné mezinárodní i vnitrostátní předpisy vztahující se k této problematice. S odkazy na judikaturu Ústavního soudu také přiblížím, jakým způsobem jsou tato práva v České republice uváděna do praxe.

Text této práce je členěn do jednotlivých kapitol. V první kapitole této práce se zaměřím na vymezení stěžejních pojmů zmiňované problematiky. Zabývat se budu zejména otázkou okamžiku počátku a konce období dětství z pohledu Úmluvy o právech dítěte ve srovnání s vnitrostátní právní úpravou. Zaměřím se na způsobilost k právnímu jednání nezletilých dětí a jejich procesní způsobilost. Následně přiblížím pojem participace.

Ve druhé kapitole nastíním historický vývoj ochrany práv dětí probíhající ve 20. století, který vedl k přijetí Úmluvy o právech dítěte, která zásadně změnila dosavadní pohled na děti jako na objekt práv. Z tohoto důvodu se ve druhé části této kapitoly zaměřím na pojetí participačních práv dětí právě v Úmluvě o právech dítěte a následně přiblížím úpravu této problematiky na úrovni Evropské unie a Rady Evropy.

Třetí kapitola je členěna na dvě části, v první z nich se budu v návaznosti na druhou kapitolu věnovat postavení mezinárodních smluv v právním řádu České republiky, ústavním aspektům této problematiky a vnitrostátní právní úpravě participačních práv dětí v soudním řízení. Druhá část třetí kapitoly bude věnována jednotlivým složkám participačního práva dítěte, konkrétně právu dítěte na informace před zahájením řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení. Dále se budu zabývat právem dítěte být slyšeno a možným omezením tohoto práva. Nedílnou součástí této kapitoly bude také představení různých způsobů a forem, kterými soud může zjistit názor dítěte na věc. Odpovězeno bude také na otázku, kdy je vhodné, ba dokonce nutné, zjistit názor dítěte přímým slyšením před soudem. V návaznosti na tuto kapitolu bude ve čtvrté kapitole vysvětleno, do jaké míry je s to názor dítěte ovlivnit rozhodnutí soudu a nastíněna problematika možných rozporů přání dítěte s jeho nejlepším zájmem. Poslední kapitola této práce bude věnována problémům, které se v České republice při realizaci participačních práv dětí vyskytovaly a vyskytují a možným opatřením, kterými lze dosáhnout jejich nápravy.

1 Vymezení základních pojmů

První kapitola této práce obsahuje bližší charakteristiku stěžejních pojmů, které budou používány v celém jejím průběhu a jejichž vymezení je nezbytné pro správné uchopení a přehlednější orientaci v následujících kapitolách.

1.1 Dítě

Jelikož se tato diplomová práce zabývá ochranou participačních práv dětí v soudním řízení, je potřeba nejprve objasnit, kdo a za jakých podmínek je nositelem těchto práv, tedy koho lze za dítě považovat.

Na život člověka lze nahlížet jako na dvě základní období, která na sebe bezprostředně navazují, a to na období dětství a období dospělosti. K dosažení dospělosti se pojí předpoklad, že je zdravý jedinec schopen zajistit si všechny své potřeby sám, rovněž má právo samostatně rozhodovat o svém životě a povinnost nést následky takových rozhodnutí.¹

Dospělosti předchází období dětství, za které lze obecně považovat počáteční fázi života každé lidské bytosti, která je přirozenou a nevyhnutelnou součástí vývoje kohokoli z nás. Tato životní etapa se vyznačuje řadou specifíků, která činí osoby, jež se v ní nacházejí, zranitelnějšími ve srovnání s majoritní skupinou dospělé společnosti. Důvodů, které zapříčiňují zranitelnější postavení dětí je mnoho a jejich relevance se mění společně s věkem. Příznačný je nedostatek životních zkušeností, nedokončený fyzický i psychický vývoj, se kterým se pojí omezená rozumová a volní vyspělost, tedy nedostatečná schopnost dítěte chápat následky svého jednání a toto jednání ovládnout. Také zpočátku absolutní, později alespoň částečná závislost na dospělých jedincích, kteří mohou a v některých případech musejí činit rozhodnutí za nezletilého, je důvodem k tomu, aby byla zvláštním potřebám a specifickému postavení dítěte poskytnuta mimořádná ochrana. Ochrana, kterou je nutno poskytnout a zajistit nad rámec ochrany práv dospělých osob, čemuž odpovídá množství předpisů, jenž tuto problematiku upravují ať už na vnitrostátní či mezinárodní úrovni.

¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: (úvahy nad právním postavením dítěte)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 14-16. ISBN 80-210-0694-3.

Pojem dítě v Úmluvě o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte jakožto primární mezinárodní dokument, jehož předmětem úpravy je výlučně ochrana práv dětí, již ve svém úvodním ustanovení vymezuje, komu práva v ní obsažená náleží. Dle dikce prvního článku je dítětem každý člověk, který nedosáhl osmnácti let věku. Tohoto pravidla se užije pouze v případech, ve kterých právní řád, jenž se na dítě vztahuje nestanoví, že se zletilosti dosahuje dříve.² Z výše uvedeného je zřejmé, že neodmyslitelnou veličinou pro určení adresátů práv garantovaných Úmluvou, je stáří daného jedince. S touto definicí dětství, jež je založena na věku, se pojí dvě základní otázky, a to kdy přesně se člověk dítětem stává a kdy toto období končí.

Horní hranice, tedy maximální věk osoby, na kterou lze ustanovení Úmluvy aplikovat, je obecně stanovena celkem jednoznačně, a to dosažením osmnácti let věku. Formulace tohoto pravidla však není striktní a ponechává v kompetenci jednotlivých smluvních států stanovit si vlastní, dřívější hranici pro dosažení zletilosti svých občanů. Ačkoli možnost odchýlení se od obecné hranice pro dosažení zletilosti text Úmluvy výslovně předvídá, Výbor OSN pro práva dítěte³ se k tomuto přístupu dlouhodobě staví odmítavě. Opakovaně vyzývá státy, aby svou legislativou zajistily ochranu všem osobám mladším osmnácti let, nebo alespoň řádně odůvodnily odlišný přístup.⁴ Pojetí dítěte Namibií, v němž je za dítě považována osoba mladší šestnácti let, Výbor dokonce označil za rozporné s definicí stanovenou v článku prvním Úmluvy a současně doporučil harmonizovat ochranný věk s Úmluvou.⁵

Výbor dále apeluje na státy, aby individuálně nastavené definice dítěte, byly v souladu nejen s článkem prvním, ale také s Úmluvou jako celkem, především s jejími obecnými zásadami. Problematické se jeví zejména rozdílné nastavení věkových hranic pro dívky a chlapce, což je v rozporu s článkem druhým Úmluvy, dle něhož mají být zajištěna stejná práva každému dítěti, a to bez jakéhokoliv rozdílu. Tato otázka byla řešena Výborem, jenž v případě Mosambiku zdůraznil problematiku rozdílně nastaveného minimálního věku,

² Čl. 1 Úmluvy o právech dítěte, ze dne 20. listopadu 1989, vyhlášena sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb. Dále jen „Úmluva“

³ Výbor pro práva dítěte je tvořen skupinou odborníků, kteří dohlížejí na dodržování závazků vyplývajících z Úmluvy. Upraven článkem 43 Úmluvy. Dále jen „Výbor“

⁴ TOBIN, John, ed. *The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary*. New York: Oxford University Press, 2019, s. 28. ISBN 978-0-19-826265-7.

⁵ *UN Committee on the Rights of the Child: Concluding Observations: Namibia*, 16 October 2012, CRC/C/NAM/CO/2-3. Dostupné z: <https://undocs.org/en/CRC/C/NAM/CO/2-3>

který je potřebný pro uzavření manželství. Pro chlapce tato minimální věková hranice, dle vnitrostátní právní úpravy, činila šestnáct let a u dívek pouhých čtrnáct. Výbor na základě tohoto zjištění doporučil odstranění takových rozdílů a vyzval k zajištění souladu vnitrostátních právních předpisů s článkem 2 Úmluvy a doporučil zaměřit se především na problematiku genderové diskriminace.⁶

Z předchozího textu je patrné, že flexibilní pojetí konce dětství tak, jak je zakotveno v Úmluvě, předpokládá nesoulad jednotlivých právních úprav této otázky mezi signatářskými státy. Přestože dřívější hranici stanovující dosažení zletilosti Výbor opakovaně shledává jako nedostatečnou, bylo ponechání možnosti individuální úpravy nutným kompromisem, který zohledňuje a respektuje kulturní rozlišnosti jednotlivých států.

Odpověď na druhou otázku, tedy který okamžik lze konkrétně považovat za počátek dětství, nechává první článek Úmluvy zcela nezodpovězenou. Ve své preambuli sice s odkazem na Deklaraci práv dítěte z roku 1959 stanoví že „*dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm.*“ Dále se však této problematice nevěnuje, nebo spíše vyhýbá, a to z vícero důvodů.

První z těchto důvodů představuje především rozdílný pohled jednotlivých států na stanovení konkrétního okamžiku, kdy vzniká lidská bytost, která je hodna ochrany svých práv. Tento rozlišný přístup se projevil již v procesu tvorby samotného textu Úmluvy, kdy se pouze o přijetí a formulaci výše citované části preambule vedly četné debaty. Na jedné straně státy⁷ zdůrazňující význam ochrany práv dítěte již před narozením, trvající na zohlednění této skutečnosti v textu Úmluvy. Na straně druhé státy zastávající názor, že by hlavním smyslem Úmluvy mělo být poskytnutí ochrany dětem již narozeným. Řešením tohoto rozporu se po dlouhotrvajících diskusích stal návrh na začlenění koncepce práv nenarozených dětí již do preambule Úmluvy. A to ve formě kompromisního znění daného odstavce, tak, jak je uvedeno výše. Zároveň však bylo zdůrazněno, že tímto nebude ovlivňována případná budoucí interpretace následujících článků Úmluvy.⁸ Výsledkem zařazení tohoto odstavce do preambule bylo mimo jiné i to,

⁶ *UN Committee on the Rights of the Child: Concluding Observations: Mozambique*, 3 April 2002, CRC/C/15/Add.172. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/3df58a8a6.html>

⁷ Například Itálie, Venezuela, Argentina či Egypt.

⁸ *Report of the Working Group on a Draft convention on the Rights of the child*. United Nations, E/CN.4/1989/48. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/57437>

že se státy jako Malta či Senegal spokojily s takto stanovenou úpravou práv nenarozených dětí. A stáhly své předchozí návrhy definice dítěte, v nichž požadovaly, aby v prvním článku Úmluvy, bylo výslovně stanoveno, že se dítětem rozumí každá lidská bytost, a to již od okamžiku početí.⁹

Dalším důvodem zdrženlivosti tvůrců Úmluvy ke stanovení konkrétní chvíle, od které je nutno poskytnout dítěti ochranu, byla také snaha vyvarovat se řešení problematiky potratů. A to především ze strachu, že by otevření tohoto kontroverzního tématu mohlo některé státy odradit od ratifikace Úmluvy, což by bylo v rozporu s cílem Úmluvy poskytnout ochranu co možná nejširšímu okruhu dětí.¹⁰ Tato interpretace je tedy ponechána v kompetenci jednotlivých smluvních států, přičemž samy určí, zda jsou ustanovení Úmluvy aplikovatelné již od okamžiku početí, nebo zda se vztahují pouze na narozené děti.

Přestože je z výše uvedeného zřejmé, že v textu Úmluvy povinnost zajistit práva i nenarozeným dětem nenajdeme, Výbor opakovaně vyjádřil negativní postoj k problematice genderově motivovaných potratů, která se dotýká například Číny nebo Indie.¹¹ Tato doporučení ovšem vycházejí spíše z článku druhého Úmluvy, v němž je upraven zákaz diskriminace než ze snahy Výboru zasáhnout do vnitrostátní úpravy potratů jako takové.¹²

Některé články Úmluvy však nenechávají prostor pro úvahu nad tím, od kterého okamžiku lze práva v nich obsažena dítěti přiznat a samy tento moment výslovně stanoví. Příkladem takového ustanovení může být čl. 7 odst.1 Úmluvy, kde je uvedeno že „*Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.*“ Z jiných článků lze z kontextu daného ustanovení takovou skutečnost logicky odvodit. Do takové skupiny práv, mimo jiné, patří i právo participační, které je dle článku 12 odst. 1 Úmluvy možné

⁹ *Report of the Working Group on a draft convention on the rights of the child.* United Nations, E/CN.4/1989/48. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/57437>

¹⁰ HODGKIN, Rachel a Peter NEWELL. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child.* Fully revised third edition. New York: UNICEF, 2007, s. 2. ISBN 978-92-806-4183-7. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/585150624.html>

¹¹ Například: *UN Committee on the Rights of the Child: Concluding Observations: China (including Hong Kong and Macau Special Administrative Regions)*, 24 November 2005, CRC/C/CHN/CO/2. Dostupné z:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FC%2FCHN%2FCO%2F2&Lang=en

¹² TOBIN, John. *The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary.* New York: Oxford University Press, 2019, s. 26. ISBN 978-0-19-826265-7.

přiznat pouze dítěti „ *které je schopno formulovat své vlastní názory.*“ Otázka, v jakém věku je dítě považováno za schopné formulovat své vlastní názory, bude zodpovězena v následujících kapitolách této práce. Zcela jistě však nemůže být za subjekt participativního práva pokládáno dítě, které ještě nebylo narozeno. Pro účely této práce tedy není potřeba věnovat statusu nenarozeného dítěte více pozornosti.

Pojem dítě v právním řádu České republiky

V právní úpravě ČR se lze s pojmem dítě setkat ve dvojnásobném významu, přičemž první vychází z konceptu příbuzenství v linii přímé. V tomto smyslu se dítětem rozumí potomek svého rodiče, bez ohledu na dosažený věk. I s tímto pojetím dítěte je spojena řada práv a povinností, ať už v oblasti práva dědického či vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi, jejíž trvání není odvislé od dosažení zletilosti ani svéprávnosti.¹³ Druhý, pro účely této práce podstatný, význam tohoto pojmu je spojen s právním postavením dítěte jako osoby, které je z důvodu nízkého věku potřeba zajistit zvláštní ochranu a péči.¹⁴ Na vnitrostátní úrovni je tomuto specifickému postavení nezletilých dětí věnována pozornost napříč právními odvětvími, ať už se jedná o odvětví práva veřejného či soukromého.

Obecně je princip zvláštní ochrany dětí a mladistvých zakotven v Listině základních práv a svobod¹⁵ a dále je realizován jednotlivými právními předpisy. Jedním z takovýchto předpisů, jehož předmět úpravy je zaměřen především na ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte, je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Dle § 2 odst. 1 je pro účely tohoto zákona dítě definováno jako nezletilá osoba. Dále toto ustanovení rozděluje nezletilé děti do dvou kategorií, kdy první tvoří nezletilé děti, které nenabýly plné svéprávnosti a druhou plně svéprávné nezletilé děti. Dětem, které nabýly plné svéprávnosti jsou určena pouze některá práva v tomto zákoně obsažena a současně je stanovena povinnost orgánu sociálně-právní ochrany plně respektovat vůli takového dítěte.

¹³ Srov. např. ustanovení § 859 či § 915 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů. Dále jen „občanský zákoník“

¹⁴ HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. podstatně rozšířené vydání. V Praze: C.H. Beck, 2009, s. 145. ISBN 978-80-7400-059-1.

¹⁵ Srov. např. čl. 32 odst. 1 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod.

Kdy se osoba stává zletilou, co se rozumí pojmem svéprávnost a jakými způsoby se může dítě stát plně svéprávné již před dosažením zletilosti je stanoveno občanskoprávní úpravou. Zletilosti se nabývá dle § 30 odst. 1 občanského zákoníku dovršením osmnáctého roku věku, konkrétně je za tento okamžik považován počátek dne (tedy 00:00 hodin) 18. narozenin.¹⁶ Vnitrostátní pojetí zletilosti je tedy shodné s výše popsanou definicí dítěte dle Úmluvy a s jejím nabytím je spojena celá řada důsledků.

Obecně je den nabytí zletilosti totožný se dnem, kdy se osoba stává plně svéprávnou. Svéprávností se dle § 15 odst. 2 občanského zákoníku rozumí schopnost samostatně právně jednat, tedy nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem. Před nabytím plné svéprávnosti (ať už obecně dovršením věku 18 let, nebo dříve uzavřením manželství či přiznáním svéprávnosti nezletilému soudem) je svéprávnost nezletilého pouze částečná. To znamená, že není způsobilý ke všem právním jednáním, ale pouze k takovým, u kterých se má za to, že jsou svou povahou přiměřená rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.¹⁷

Zda právní jednání nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti může způsobit právní následky je tedy podmíněno jeho schopností chápat podstatu právního jednání, rozumět možným následkům takového jednání a současně schopností své jednání ovládnout.¹⁸ Tyto schopnosti narůstají společně s věkem osoby a ve vazbě na ně se rozšiřuje i okruh společenských vztahů, ve kterém je dítě způsobilé samostatně právně jednat. V případech, kdy svéprávnost nezletilého k určitému právnímu jednání nedostačuje je třeba, aby jednal za dítě zákonný zástupce, typicky rodič, případně udělil k takovému jednání dítěte souhlas.¹⁹ Tímto je dítě chráněno před případnými neúměrnými následky vlastního právního jednání, ke kterým není dostatečně vyspělé²⁰ a současně omezováno v některých oblastech jednat samostatně, bez zásahu třetích osob.

¹⁶ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 193-195. ISBN 978-80-7400-529-9.

¹⁷ Srov. § 31 občanského zákoníku.

¹⁸ Svéprávnost nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti. ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654)*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-656-6.

¹⁹ RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 26-30. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7.

²⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: (úvahy nad právním postavením dítěte)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 48-50. ISBN 80-210-0694-3.

Z výše uvedeného vyplývá, že vnitrostátní právní úprava, ačkoli pro označení dítěte užívá na různých místech rozlišnou terminologii, obecně zohledňuje jeho specifické postavení od narození do dovršení 18. roku věku. Odchytkou představuje právní postavení nenarozených dětí²¹ upraveno za užití právní fikce stanovené v § 25 občanského zákoníku takto: „*Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo.*“ Na druhé straně je například v trestním právu nízký věk zohledňován i u osob, které již dovršily osmnáctého roku věku, ale nacházejí se „*ve věku blízkém věku mladistvých.*“²²

1.2 Procesní subjektivita a procesní způsobilost

Procesní subjektivita, tedy způsobilost mít procesní práva a povinnosti, je jednou ze základních podmínek řízení, kterou je soud povinen zkoumat v celém jeho průběhu.²³ Dle § 19 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“) je způsobilost být účastníkem řízení spjata s hmotněprávní úpravou právní osobnosti. Náleží tedy fyzické osobě od okamžiku narození až do její smrti, dále tomu, komu ji zákon přiznává. Způsobilost být účastníkem řízení má též počaté dítě (nasciturus), a to za podmínky, že se narodí živé a vyhovuje-li to jeho zájmům.

Procesní způsobilostí se rozumí schopnost jako účastník samostatně právně jednat před soudem a na rozdíl od způsobilosti být účastníkem řízení, nenáleží v plném rozsahu každé žijící fyzické osobě. Dle § 20 odst. 1 občanského soudního řádu se rozsah samostatného právního jednání před soudem odvíjí od rozsahu, ve kterém je osoba svéprávná dle hmotněprávní úpravy. Plně procesně způsobilé jsou tedy vždy zletilé fyzické osoby (pokud jejich svéprávnost nebyla omezena) a nezletilé osoby, které uzavřely manželství nebo jim byla svéprávnost před dosažením zletilosti přiznána soudem.

U nezletilých, kteří nenabývali plné svéprávnosti, je okruh samostatného právního jednání před soudem omezen s ohledem na jejich rozumovou a volní vyspělost. Neplatí to však bez výjimky a v některých případech „*vyžadují-li to*

²¹ Srov. také čl. 6 Listiny základních práv a svobod.

²² Například je tato skutečnost polehčující okolností při spáchání trestného činu. Srov. ustanovení § 41 písm. f) zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

²³ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 101-103. ISBN 978-80-7380-714-6.

okolnosti případu, může předseda senátu rozhodnout, že fyzická osoba, která není plně svéprávná, musí být v řízení zastoupena svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem, i když jde o věc, v níž by jinak mohla jednat samostatně.²⁴ Toto ustanovení umožňuje soudu v konkrétním případě zohlednit rozdílnost povahy a náročnosti jednání v rámci práva hmotného v porovnání se samostatným jednáním před soudem v rovině práva procesního. V některých případech nelze klást rovnítko mezi svéprávností a procesní způsobilostí, neboť souhrn procesních povinností a úkonů může převyšovat schopnosti nezletilého, i přesto, že z pohledu hmotného práva je v otázce, o které se vede řízení jeho svéprávnost zachována.²⁵ Na druhé straně je pro účel některých řízení zákonem předem výslovně přiznána plná procesní způsobilost osobám, které nejsou plně svéprávné. Jedná se například o řízení o povolení uzavřít manželství, ve kterém je plně procesně způsobilý každý nezletilý, který dovršil 16 let věku.²⁶

V případech, kdy nezletilý nedosahuje rozumové a volní vyspělosti potřebné k tomu, aby byl schopen činit samostatně v řízení procesní úkony, je třeba aby byl dle § 22 občanského soudního řádu zastoupen svým zákonným zástupcem (nejčastěji rodičem). Zákonný zástupce činí v tomto případě procesní úkony za nezletilého, nestává se však účastníkem řízení, tím zůstává zastoupený procesně nezpůsobilý nezletilý.²⁷

1.3 Participační právo dítěte

Participační právo dítěte je poslední pojem, který je třeba pro účely této práce vymezit a který úzce souvisí s výše popsaným účastenstvím nezletilých, kteří nejsou plně svéprávní, v soudním řízení. V této kapitole se budu otázky participačního práva dítěte věnovat pouze v základních bodech, nezbytných pro pochopení významu tohoto pojmu. Zakotvení participačních práv dětí v mezinárodní i vnitrostátní úpravě a zajištění těchto práv v soudním řízení bude předmětem následujících kapitol.

²⁴ Ustanovení § 23 občanského soudního řádu.

²⁵ SVOBODA, Karel, Petr SMOLÍK, Jiří LEVÝ a Renáta ŠÍNOVÁ a kol. *Občanský soudní řád: Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 77-78. ISBN 978-80-7400-673-9.

²⁶ Ustanovení § 368 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

²⁷ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 106. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-714-6.

Obecně se slovem participovat rozumí „*mít podíl, účast, podílet se, účastnit se.*“²⁸ V oblasti participačních práv dětí pak tato účast spočívá konkrétně v právu dítěte podílet se na rozhodování ve věcech, které se týkají různých oblastí jeho života. Na jedné straně je toto právo vyjádřeno povinností rodičů dítě informovat a věnovat patřičnou pozornost názoru dítěte v rámci výkonu jejich rodičovské odpovědnosti a brát v potaz názor dítěte při rozhodování, které se dotýká jeho zájmů.²⁹ Druhou oblastí participačních práv děti disponují ve vztahu k soudu, a to opět v takových případech, kdy se soudní rozhodnutí dotýká jejich zájmů. Základním předpokladem pro realizaci participačního práva dítěte, ať už ve vztahu k rodičům či ve vztahu k soudu, je schopnost dítěte vytvořit si vlastní názor a tento svůj názor formulovat a sdělit.³⁰

Schopnost dítěte vytvořit si vlastní názor a tento názor formulovat se odvíjí od stupně vývoje nezletilého dítěte. Jak staré dítě je pokládáno za schopné formulovat svůj názor, není striktně limitováno žádnou věkovou hranicí a musí být v tomto ke každému přistupováno individuálně. Přičemž se vychází z konceptu schopnosti dítěte vyjádřit své přání i v případech, kdy ještě není schopné verbální komunikace (například hrou či kresbou).³¹ Občanský zákoník v ustanovení §867 odst. 2 sice stanoví, že schopnost informací přijmout a utvořit si vlastní názor se předpokládá u dítěte staršího dvanácti let, jedná se však pouze o vyvratitelnou právní domněnku, která nevyklučuje zapojení mladšího dítěte do rozhodování.³²

Aby dítě bylo schopno utvořit si vlastní názor na věc, musí být jednak dostatečně rozumově vyspělé a také mu musí být poskytnuto dostatečné množství potřebných informací o dané věci. Tyto informace dítěti musí být zprostředkovány v takovém množství a takovým způsobem, aby jim s ohledem na svůj věk, bylo schopné porozumět.³³ Následně je potřeba dát dítěti prostor pro

²⁸ PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS a kol. *Akademický slovník cizích slov: II. díl, L-Ž*. Praha: Academia, 1995, s. 571. ISBN 80-200-0524-2.

²⁹ Srov. ustanovení § 875 odst. 2 občanského zákoníku.

³⁰ RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 41-42. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7.

³¹ Všeobecný komentář k Úmluvě o právech dítěte č. 12, ze dne 1. července 2009, CRC/C/GC/12. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>

³² WESTPHALOVÁ, Lenka. § 867 [Zjištění názoru nezletilého dítěte]. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2020, s. 785. ISBN 978-80-7400-795-8.

³³ Tamtéž.

sdělení takto utvořeného názoru a tomuto názoru věnovat patřičnou pozornost. Názor dítěte soud zjistí výslechem dítěte nebo ve výjimečných případech prostřednictvím třetích osob či znaleckého posudku.³⁴

Z výše uvedeného je zřejmé, že participační právo dítěte se skládá z více úrovní. Tyto základní úrovně tvoří právo dítěte:

- a) být informováno,
- b) vyjádřit svůj názor a své přání,
- c) svým názorem ovlivnit rozhodnutí,
- d) svým názorem zcela určit rozhodnutí.³⁵

Tímto je dítěti zajištěno postavení aktivního jedince, jenž má právo podílet se na rozhodování, která mohou ovlivnit jeho život. Zároveň prioritou každé činnosti, která se týká dětí, musí být zajištění nejlepšího zájmu takového dítěte. Tento nejlepší zájem v některých případech nemusí být totožný s přáním dítěte, a tak vyjádřenému přání a názoru dítěte nemusí být vyhověno bez výjimky v každé záležitosti, která se ho týká.³⁶

³⁴ Srov. ustanovení § 100 odst. 3 občanského soudního řádu.

³⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017, s. 36-37. ISBN 978-80-7400-644-9.

³⁶ Tamtéž.

2 Historický vývoj a současná mezinárodní úprava participačních práv dětí

2.1 Historický vývoj práv dítěte

Právní ochrana dětí na mezinárodní úrovni se začíná vyvíjet zejména počátkem 20. století a výrazně vzrůstá v období po skončení 1. světové války. Toto období je charakteristické uzavíráním prvních mezinárodních úmluv a vznikem mezinárodních organizací, které se věnují pomoci dětem a jejich postavení.³⁷ V této podkapitole přiblížím pouze nejdůležitější historické milníky v oblasti ochrany práv dětí a základní úmluvy, jejichž zásady se staly jádrem současné mezinárodní i vnitrostátní úpravy.

Výraznou osobností období po skončení 1. světové války, která pomohla změnit způsob nahlížení společnosti na děti, byla Eglantyne Jebbová z Velké Británie. Cílem jejích činností bylo především zajistit mezinárodní pomoc a ochranu dětem, které strádaly v důsledku 1. světové války. Ve snaze poukázat na válkou způsobené utrpení dětí napříč Evropou, zveřejňovala letáky zobrazující fotografie silně podvyživených dětí, čímž se snažila vyvolat emoce a získat pozornost širší veřejnosti pro tuto problematiku. Publicita jejích aktivit však výrazně vzrostla až poté, co byla při jednom z takovýchto protestů zatčena a následně postavena před soud. Soudní řízení sice prohrála, ale v následujících dnech se o této kauze a jejích příčinách psalo v novinách napříč Velkou Británií, což upoutalo kýžený zájem veřejnosti. Toho Jebbová okamžitě využila a uspořádala na toto téma veřejné setkání v Royal Albert Hall v Londýně, při němž byly spontánně vybrány peníze určené pro pomoc dětem.³⁸ Jako reakce na to byla v Londýně roku 1919 založena organizace Safe the Children, první organizace zaměřující se prioritně na pomoc dětem v poválečném světě.³⁹ Dnes organizace Save the Children patří k nejstarším humanitárním organizacím na světě a prosazuje práva a zájmy dětí ve více než 100 zemích.⁴⁰

³⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: (úvahy nad právním postavením dítěte)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 30. ISBN 80-210-0694-3.

³⁸ MAYHEW, Emily. Eglantyne Jebb and the war against children. *The Lancet* [online]. 2019, **393**(10184) [cit. 2021-03-07]. Dostupné z:

[https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(19\)30997-3/fulltext#%20](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(19)30997-3/fulltext#%20)

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Více informací o organizaci Safe the Children dostupné z: <https://www.savethechildren.net/>

O několik let později organizace Safe the Children, respektive její zakladatelka Eglantyne Jebbová, připravila návrh znění prvního mezinárodního dokumentu, který se věnuje výhradně ochraně dětí. Tímto dokumentem se stala Deklarace práv dítěte (nebo také Ženevská deklarace) přijatá v roce 1924 Společností národů.⁴¹ Samotný text Ženevské deklarace je velmi strohý, skládá se z krátké preambule a pouhých pěti článků, které vyjadřují především základní potřeby dítěte a nutnost jejich zajištění. Je v nich zakotvena například potřeba poskytnout dítěti prostředky pro jejich normální vývoj či základní požadavky jako je nakrmit hladové dítě nebo poskytnout nemocnému dítěti zdravotní péči.⁴² Přes strohý text Ženevské deklarace a její zúžený pohled na děti jako na pouhý objekt ochrany a péče, nelze z hlediska mezinárodního vývoje ochrany práv dětí, její význam opomíjet. Přijetí této Deklarace bylo prvním krokem směřujícím k uznání práv dětí na mezinárodní úrovni tak, jak je známe dnes. Zároveň lze v preambuli této Deklarace spatřovat obrysy dnešních vůdčích principů, které je třeba zohledňovat při každé činnosti týkající se dětí, jako je zákaz diskriminace nebo povinnost dát dítěti „to nejlepší.“⁴³

Po událostech 2. světové války nahradila Společnost národů nově vzniklá mezinárodní organizace, Organizace spojených národů. Ustavujícím dokumentem této organizace je Charta Spojených národů, ve které jsou za hlavní cíle OSN jmenovány především udržování mezinárodního míru a bezpečnosti a rozvíjení přátelských vztahů mezi národy. Dalším z cílů je mezinárodní součinnost při řešení široké škály mezinárodních problémů, tedy i humanitárních a posilování úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny, bez diskriminace.⁴⁴ Následně byla přijata řada lidskoprávních dokumentů a současně s tím znovu otevřena otázka postavení dětí ve společnosti.⁴⁵

⁴¹ BŮŽEK, Antonín a Jan MICHALÍK. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000, s. 7. ISBN 80-244-0054-5.

⁴² Geneva Declaration of the Rights of the Child of 1924. Dostupné z: <https://www.humanium.org/en/text-2/>

⁴³ JÍLEK, Dalibor a kol. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011, s. 27-29. ISBN 978-80-260-0377-9.

⁴⁴ Charta Organizace spojených národů ze dne 26. června 1945. Dostupné z: <https://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/>

⁴⁵ BŮŽEK, Antonín a Jan MICHALÍK. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000, s. 7. ISBN 80-244-0054-5.

Významnou událost, směřující k posílení ochrany a pomoci dětem, představuje založení Mezinárodního dětského fondu neodkladné pomoci (United Nations International Children's Emergency Fund-UNICEF) v roce 1946, s cílem pomoci dětem zasaženým událostmi 2. světové války. Následně se tento fond, již pod názvem Dětský fond OSN, stal světovou organizací pomáhající dětem v různých oblastech a zlepšující kvalitu života dětí z celého světa.⁴⁶

Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948

Podstatným milníkem v procesu vývoje ochrany lidských práv bylo vyhlášení Všeobecné deklarace lidských práv Valným shromážděním OSN v roce 1948. Tato deklarace ve svých třiceti článcích představuje základní katalog lidských práv, který se stal inspirací pro následnou tvorbu vnitrostátních i mezinárodních právních úprav této oblasti.⁴⁷ Většina článků Všeobecné deklarace lidských práv je uvozeno slovem „každý“ (například čl. 3 „Každý má právo na život...“) případně začínají slovem „nikdo“ (například čl. 5 „Nikdo nesmí být mučen...“). Z toho lze vyvodit, že pokud to povaha práva připouští, náleží nejen dospělým osobám, ale i dětem, přestože nejsou v ustanovení výslovně zmíněny.

Postavení dítěte upravuje Všeobecná deklarace lidských práv pouze v článku 25 odst. 2, který stanoví že „*Mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc. Všechny děti, ať manželské či nemanželské, požívají stejné sociální ochrany.*“ První část tohoto článku uznává zvláštní zranitelné postavení dítěte a požaduje tomu odpovídající zajištění ochrany. Druhá část článku požaduje stejné zajištění sociální ochrany i pro děti narozené mimo manželský svazek. V následujícím článku je zakotveno právo každého na vzdělání a přednostní právo rodičů volit druh vzdělání jejich dětí. Toto ustanovení vychází z pojetí dítěte jako osoby, která není plně vyspělá, a tudíž není schopná zcela samostatně činit rozhodnutí.⁴⁸ Článek 16 odst. 3 Všeobecné deklarace přiznává zvláštní ochranu ze strany společnosti a státu také rodině, jakožto „*přirozené a základní jednotce společnosti.*“ Všeobecná deklarace lidských práv se stala inspirací při tvorbě

⁴⁶ Více k aktivitám Dětského fondu OSN na: <https://www.unicef.org/> a <https://www.unicef.cz/>

⁴⁷ BŮŽEK, Antonín a Jan MICHALÍK. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání.* Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000, s. 8. ISBN 80-244-0054-5.

⁴⁸ JÍLEK, Dalibor a kol. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice.* Brno: Česko-britská, 2011, s. 34. ISBN 978-80-260-0377-9.

zákonů řady členských států a na její ustanovení odkazují i později vzniklé mezinárodní smlouvy.⁴⁹

Deklarace práv dítěte z roku 1959

Poté co byla Všeobecnou deklarací lidských práv v roce 1948 uznána základní lidská práva každé lidské bytosti, uvolnil se prostor pro znovuotevření otázky ochrany práv dětí, která by zohledňovala specifické postavení a zranitelnost této skupiny společnosti. Potřeba stanovit taková práva v samostatné deklaraci, která by reflektovala modernější koncepci pojetí dítěte, byla nakonec uspokojena dne 20. listopadu 1959, přijetím Deklarace práv dítěte Valným shromážděním OSN.⁵⁰

Tato Deklarace se skládá z preambule a deseti zásad, které navazují na myšlenku Deklarace práv dítěte z roku 1924 a současně oblast ochrany práv dětí v některých oblastech konkretizují a rozšiřují.⁵¹ Preambule s odkazem na Ženevskou deklaraci z roku 1924 i na Všeobecnou deklaraci lidských práv z roku 1948 znovu proklamuje že „*dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a zvláštní právní ochranu před narozením i po něm*“ a „*že lidstvo je povinno dát dětem to nejlepší, co jim může dát.*“⁵² V preambuli je dále obsažena výzva k všeobecnému uznání a k zajištění dodržování dětských práv a svobod zákonodárnou cestou. Tato práva a svobody jsou vyjádřena v celkem deseti zásadách, které rozvíjejí myšlenku Ženevské deklarace. Nad její rámec přiznávají dítěti například právo na jméno a státní příslušnost od okamžiku narození nebo právo dítěte na přednostní ochranu a pomoc za všech okolností. Dítě má dle zásady právo požívat výhod sociálního zabezpečení, právo na bydlení, přiměřenou výživu či lékařskou péči. Opět je zdůrazněn zákaz diskriminace a nárok dítěte na vzdělání, nově nárok na přístup ke hrám. Zásada č. 9 vyjadřuje potřebu chránit dítě před vykořisťováním a všemi formami nedbalosti a krutosti nebo zákaz zaměstnávání dětí před dosažením přiměřeného minimálního věku. V deklaraci je zohledněno také zvláštní postavení postižených

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ VAN BUEREN, Geraldine. *The International Law on the Rights of the Child*. Hague: Martinus Nijhoff Publisher, 1998, s. 9. ISBN 90-411-1091-7.

⁵¹ JÍLEK, Dalibor a kol. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011, s. 35. ISBN 978-80-260-0377-9.

⁵² Deklarace práv dítěte ze dne 20. listopadu 1959. Dostupné z: https://icv.vlada.cz/assets/udalosti/Charta_detskych_prav.pdf

(fyzicky, duševně i sociálně) dětí, ke kterým má být přístupováno s ohledem na takové postižení. Jako nejvyšší měřítko pro zákonodárce a vůdčí zásada zejména pro rodiče při výchově a vedení dítěte, je stanoven nejlepší zájem dítěte.

Deklarace práv dítěte z roku 1959 ani Ženevská deklarace z roku 1924 ve svých ustanoveních nedefinují pojem dítě a poukazují pouze na zranitelnější postavení dětí ve společnosti, které vyplývá z jejich fyzické a duševní nezralosti. Nejsou v nich stanoveny ani orientační věkové hranice a vymezení tohoto pojmu je ponecháno výlučně na jednotlivých členských státech.⁵³ Rovněž je v obou těchto deklaracích na dítě nahlíženo jako na jedince, kterého je potřeba zejména chránit a zaopatřit, čemuž odpovídá v literatuře používané označení 2 P (protection a provision).⁵⁴ O další, třetí P (participation), byla práva dítěte rozšířena až o 30 let později, v roce 1989, přijetím Úmluvy o právech dítěte, která současně napravuje nedostatek předchozích deklarací a definuje pojem dítě (viz první kapitola této práce). Přijetí Úmluvy o právech dítěte bylo završením vývoje ochrany práv dětí na mezinárodní úrovni ve 20. století.

V roce 1900 napsala Ellen Key knihu s názvem Století dítěte, ve které poukazovala na slabší postavení dětí a věřila, že 20. století přinese výraznou změnu postavení dětí ve společnosti. Toto se stalo realitou a z dnešního pohledu lze dvacátému století titul „století dítěte“ opravdu přiřadit.⁵⁵ V tomto období vznikla celá řada mezinárodních organizací, které v dnešním světě představují významný článek v oblasti ochrany práv dětí. Rovněž byly přijaty první mezinárodní úmluvy, jejichž obsah je zaměřen pouze na dětská práva a svobody. A k tomu značné množství úmluv, které se právního postavení dětí dotýkají ve svých dílčích částech (mimo výše zmíněné Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948, se jedná například o Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966 nebo Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966).

⁵³ JÍLEK, Dalibor a kol. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011, s. 40. ISBN 978-80-260-0377-9.

⁵⁴ Srov. RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 37-38. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7.

⁵⁵ BŮŽEK, Antonín. Úmluva o právech dítěte z pohledu století dítěte. *Vychovávateľ*. 2010, **58**(5), 7-14. ISSN 0139-6919. Dostupné z:

http://www.dccic.cz/userfiles/file/stoleti_ditete_a_prava_ditete.pdf

2.2 Zakotvení participačních práv v Úmluvě o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte byla Valným shromážděním OSN přijata 20. listopadu 1989, tedy na den přesně třicet let od přijetí Deklarace práv dítěte z roku 1959. Vyhlášení obou dokumentů ve stejný den není náhodou, neboť 20. listopad byl již roku 1954 stanoven Organizací spojených národů za Světový den dětí, který má podněcovat k připomenutí si mezinárodní sounáležitosti v oblasti dětských práv.⁵⁶ Úmluva je výsledkem četných jednání, které započaly již v roce 1979 a nakonec vedly ke schválení finálního textu Úmluvy, který byl ratifikován téměř všemi státy světa. Mezi tyto státy se od roku 1991 řadila i tehdejší Česká a Slovenská Federativní Republika, za níž byla Úmluva podepsána 30. září 1990 prezidentem Václavem Havlem. Následně byla ratifikována Federálním shromážděním a 6. února 1991 nabyla účinnosti jako právně závazný normativní dokument. Po vzniku samostatné České republiky roku 1993, jí byly smluvní závazky plynoucí z Úmluvy převzaty.⁵⁷

Úmluva se skládá z preambule a 54 článků, které dítěti jednoznačně přiznávají postavení nositele (subjektu) práv.⁵⁸ Je upuštěno od dřívějšího pohledu na dítě jako na pasivní subjekt, kterému je potřeba poskytnout zejména ochranu a péči. Práva, která z tohoto pohledu pro dítě vyplývají, jsou rozšířena o další, aktivní právo na účast.⁵⁹ V tomto spojení lze práva obsažená v Úmluvě členit do jednotlivých kategorií, přičemž první přiznává dítěti elementární právo na přežití (vyjádřeno například v čl. 6 Úmluvy, který stanoví přirozené právo dítěte na život, do této kategorie lze řadit také právo na sociální zabezpečení nebo zdravotní péči). Další kategorie představují práva týkající se rozvoje dítěte (například čl. 28 uznávající právo dítěte na vzdělání) a práva dítěte na ochranu (ať už před porušením Úmluvou stanovených práv nebo před všemi formami zneužívání a krutého zacházení, stanoví například čl. 37).⁶⁰

⁵⁶ World Children's Day 20 November. *United Nations* [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/observances/world-childrens-day>

⁵⁷ BŮŽEK, Antonín. Úmluva o právech dítěte z pohledu století dítěte. *Vychovávateľ*. 2010, **58**(5), 7-14. ISSN 0139-6919. Dostupné z:

http://www.dic.cz.org/userfiles/file/stoleti_ditete_a_prava_ditete.pdf

⁵⁸ JÍLEK, Dalibor a kol. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011, s. 44. ISBN 978-80-260-0377-9.

⁵⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 32-33. ISBN 80-210-0694-3.

⁶⁰ Tamtéž.

Poslední a současně nejnovější kategorií práv dítěte, kterou Úmluva upravuje, tvoří právo participační (nebo také právo na účast), které je zakotveno v čl. 12 Úmluvy takto:

„1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.

2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.“⁶¹

Práva dítěte vyjádřená v čl. 12 zároveň představují jeden ze 4 základních principů, které musí být naplněny při uplatňování ostatních práv stanovených Úmluvou. Mezi tyto základní principy se vedle práva participačního řadí rovněž zákaz diskriminace, nejlepší zájem dítěte a právo dítěte na život a rozvoj. Tyto obecné zásady mají být předním hlediskem při výkladu a aplikaci jednotlivých ustanovení Úmluvy i Úmluvy jako celku.⁶²

Z tohoto pro jednotlivé státy vyplývá povinnost zajistit efektivní zavedení čl. 12 do praxe. Smluvní státy musí zajistit plnou implementaci práva dítěte být vyslechnuto, zejména přizpůsobit tomuto vlastní legislativu a přijmout potřebná opatření a mechanismy. A to v takovém rozsahu a kvalitě, aby bylo umožněno plné využití tohoto práva všem dětem, byl jim zajištěn přístup k informacím, vyslechnut jejich názor a těmto názorům byla přisouzena váha adekvátní jejich věku a vyspělosti. K plnému zajištění práva dítěte být vyslechnuto, je rovněž potřeba, aby v případě porušení nebo ignorování takového práva ze strany dospělých, mělo dítě možnost se proti tomuto bránit a domoci se nápravy takového porušení. V souvislosti s právem dítěte být vyslechnuto v soudním nebo správním řízení, se jedná zejména o umožnění jeho přístupu k odvolacím nebo stížnostním mechanismům, které jsou způsobilé zajistit nápravu. Současně musí

⁶¹ Čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, ze dne 20. listopadu 1989, vyhlášena sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.

⁶² DAVID, Roman. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika: mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty: rodina a základy rodinného práva*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 12. ISBN 80-7182-076-8.

být zajištěno, že se tímto dítě nevystaví žádnému riziku a nebezpečí.⁶³ K dostání výše uvedených povinností je smluvním státům doporučeno vytvořit samostatné instituce s mandátem v oblasti ochrany práv dítěte, například zřízením nezávislých dětských ombudsmanů nebo komisařů. Dále prostřednictvím vzdělávání zajistit plné pochopení čl. 12, čehož lze dosáhnout školením osob, které v této oblasti s dětmi pracují. V souvislosti s řízením před soudem se k těmto osobám řadí také soudci, právníci, sociální pracovníci apod.⁶⁴ Jak těmto povinnostem a doporučením v oblasti ochrany participačních práv dětí v soudním řízení dostala Česká republika, bude přiblíženo v následujících kapitolách.

2.3 Evropská úprava

Cílem této podkapitoly bude přiblížit základní právní předpisy, které v Evropě zakotvují a upravují participační práva dětí v soudním řízení. Nejdříve se budu věnovat úpravě těchto práv v Evropské unii a následně stručně přiblížím právní nástroje upravující tuto problematiku v rámci Rady Evropy.

Jedním ze základních pramenů, obsahující obecný katalog lidských práv a svobod na úrovni komunitárního práva, je Listina základních práv Evropské unie ze 7. prosince 2000 (dále jen „Listina“). Ačkoli práva v ní obsažena jsou odrazem hodnot uznávaných jak Evropskou unií, tak jejími členskými státy, do primárního práva byla inkorporována až v roce 2007 Lisabonskou smlouvou. Cílem povýšení Listiny na úroveň primárního práva bylo především jednotně upravit a zvýšit kvalitu ochrany jednotlivců.⁶⁵ Vstupem Lisabonské smlouvy v platnost roku 2009 se Listina stala právně závazným aktem, který má stejnou právní sílu jako zakládající smlouvy EU.⁶⁶ Dle článku 51 odst. 1 Listiny jsou ustanovení, která obsahuje, určena především orgánům, institucím a jiným subjektům Evropské unie, členským státům pak pouze v případě že aplikují právo Evropské unie.

Listina se skládá z preambule a její ustanovení jsou členěna do 7 hlav, jejichž názvy odrážejí základní hodnoty v oblasti lidských práv, jsou to důstojnost, svoboda, rovnost, solidarita, občanská práva a soudnictví. Poslední hlava je věnována obecným ustanovením, která upravují výklad a použití Listiny.

⁶³ Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 12, ze dne 1. července 2009, CRC/C/GC/12. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/vybory/pro-prava-ditete/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ a kol. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2017, s. 331. ISBN 978-80-7502-184-7.

⁶⁶ Srov. čl. 6 odst. 1 Smlouvy o Evropské unii.

Ustanovení týkající se práv dítěte jsou řazena pod hlavu, která se tematicky věnuje rovnosti. Práva dětí v Listině upravuje konkrétně článek 24, přičemž uspořádání prvního odstavce tohoto článku odráží historickou posloupnost rozšiřování oblasti dětských práv, probíhající zejména ve 20. století. Vyjmenovává tedy práva dětí postupně, jak byla přiznávána, na prvním místě stojí právo dítěte na ochranu a péči, právo participační je přiznáno až jako poslední.⁶⁷ Participační právo je v čl. 24 vyjádřeno přiznáním práva dítěti svobodně vyjadřovat své názory, a to ve všech oblastech života, bez omezení. V záležitostech, které se dítěte týkají, je k právu svobodně vyjádřit svůj názor navíc stanovena tomu odpovídající povinnost k takovému názoru přihlídnout, a to v míře, která odpovídá věku a vyspělosti dítěte. Jako přední hledisko pro každou činnost týkající se dětí, ať už vykonávanou veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, je opět jmenován nejvlastnější zájem dítěte. Ve třetím odstavci je přiznáno právo dítěti na pravidelný styk s oběma rodiči, přičemž jediné omezení tohoto práva je možné v případech, ve kterých by jeho uskutečnění bylo v rozporu se zájmy dítěte.⁶⁸

Druhým komunitárním pramenem práva, který upravuje participační práva dětí je Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení Nařízení (ES) č. 1347/2000 (dále jen „Nařízení“). Toto Nařízení, jak vyplývá z jeho názvu, stanoví pravidla pro určení příslušnosti a pro uznávání a výkon rozhodnutí ve věcech týkajících se rozvodu, rozluky a prohlášení manželství za neplatné, jakož i pro spory týkající se rodičovské odpovědnosti s mezinárodním prvkem (zejména práva péče o dítě, práva na styk s dítětem, umístění dítěte do ústavní péče apod.) Participační práva dítěte jsou upravena výhradně v rovině procesní a zdůrazněna je především významná úloha výslechu dítěte.⁶⁹ Povinnost umožnit dítěti vyjádřit svůj názor k projednávané věci je stanovena tam, kde je to vhodné s ohledem na jeho věk a vyspělost.⁷⁰ Vydání rozhodnutí bez provedení výslechu dítěte, ačkoli k tomu byly splněny podmínky, je s výjimkou naléhavých případů, jedním z důvodů pro neuznání

⁶⁷ RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 40-41. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7.

⁶⁸ Srov. čl. 24 Listiny práv Evropské unie.

⁶⁹ RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 41. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7.

⁷⁰ Srov. čl. 11 odst. 2 (řízení o navrácení dítěte), Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003.

takového rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti (čl. 23 písm. b Nařízení). Vyslechnutí dítěte, respektive poskytnutí mu příležitosti vyjádřit svůj názor na věc, je také jednou z podmínek pro vystavení osvědčení týkající se práva na styk s dítětem (dle čl. 41 odst. 2 Nařízení). V Nařízení není výslovně upravena povinnost soudu přihlídnout k vyjádřenému názoru dítěte, rovněž nařízení neupravuje povinnost dítě informovat, nebo bližší specifikaci případů, kdy lze výslech považovat za nevhodný.⁷¹ Toto je upřesněno v nařízení, které nabude účinnosti 1. srpna 2022 a doplní výše popsání Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003.

Nařízení Rady (EU) 2019/1111 ze dne 25. června 2019 o příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské odpovědnosti a o mezinárodních únosech dětí nabude účinnosti 1. srpna 2022. Preambule tohoto nařízení v odstavci 39 stanoví jako základní zásadu pro řízení ve věcech rodičovské odpovědnosti a pro řízení o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy z roku 1980 poskytnout dítěti skutečnou příležitost vyjádřit svůj názor. Na rozdíl od Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 výslovně stanoví povinnost přikládat vyjádřenému názoru dítěte náležitý význam, s ohledem na zájem dítěte. Při uplatňování participačních práv odkazuje na výše zmíněný čl. 24 odst. 1 Listiny a článek 12 Úmluvy OSN, které mají významnou úlohu při uplatňování tohoto nařízení. Otázka způsobu výslechu dítěte je ponechána úpravě vnitrostátních předpisů, a tudíž odlišné metody jednotlivých členských států v oblasti výslechu dítěte nemají být jediným důvodem pro zamítnutí uznání rozhodnutí. Současně by neměl být zamítnut výkon rozhodnutí pouze z důvodu neposkytnutí příležitosti dítěte vyjádřit svůj názor v takových případech, kdy výslech dítěte není vyžadován s ohledem na předmět řízení nebo v případech, kdy k tomu existují závažné důvody. Tyto důvody představuje zejména bezprostřední ohrožení fyzické či duševní integrity dítěte nebo jeho života, přičemž prodlení by mohlo představovat nebezpečí, že k takové újmě skutečně dojde. Předním hlediskem takového rozhodnutí musí být vždy nejlepší zájem dítěte.⁷²

Vzhledem ke skutečnosti, že všechny členské státy Evropské unie jsou zároveň členskými státy Rady Evropy, vznikají mezi Evropskou unií a Radou Evropy určité vazby a spolupráce. Nejvýznamnější smlouvou Rady Evropy

⁷¹ RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2015, s. 41. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7.

⁷² Odstavec 57 preambule Nařízení Rady (EU) č. 2019/1111 ze dne 25. června 2019. Dostupné také z: <https://esipa.cz/sbirka/sbsrv.dll/sb?DR=SB&CP=32019R1111>

v oblasti ochrany lidských práv je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (také Evropská úmluva o lidských právech, dále jen „EÚLP“). Sjednána byla v Římě roku 1950 a za Českou a Slovenskou Federativní Republiku podepsána 21. února 1991.⁷³ Další pramen významný pro oblast participačních práv dětí tvoří Evropská úmluva o výkonu práv dětí, která byla podepsána ve Štrasburku dne 25.1.1996, Českou republikou ratifikována v roce 2001. Evropská úmluva o výkonu práv dětí poskytuje dětem řadu procesních práv a současně možnost se těchto práv domáhat, zároveň stanoví povinnosti soudních orgánů a jiných osob při naplňování těchto práv. Čl. 16 ustanovuje Stálý výbor, který tvoří zástupci jednotlivých smluvních států a jehož úkolem je sledovat problémy vznikající v souvislosti s naplňováním Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, navrhnout změny a vydávat doporučení v této oblasti.⁷⁴ Ochrana práv zaručených EÚLP je poskytována zejména Evropským soudem pro lidská práva.

⁷³ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

⁷⁴ Evropská úmluva o výkonu práv dětí ze dne 25.1.1996, vyhlášena sdělením ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, ve znění pozdějších předpisů.

3 Zajištění participačních práv dětí v soudním řízení

V této kapitole se budu věnovat zajištění participačních práv dětí v soudním řízení v návaznosti na předchozí kapitolu a mezinárodní závazky, kterými je Česká republika vázána. Nejdříve přiblížím ústavní aspekty této problematiky a takovou zákonnou úpravu ČR, která explicitně stanoví právo dítěte na účast v řízeních, které se ho týkají. Ve druhé části této kapitoly se zaměřím na jednotlivé složky tohoto práva, jejichž naplnění je podstatné pro možnost dítěte utvořit si kvalifikovaný názor na věc a tento názor vyjádřit. Konkrétně se zaměřím na povinnost dítě informovat a na slyšení dítěte. Uvedu příklady zavádění těchto povinností do praxe obecnými soudy a ochranu poskytovanou v případě porušení těchto práv Ústavním soudem.

3.1 Vnitrostátní úprava participačních práv

Ústavní pořádek České republiky

V předchozí kapitole byla popsána řada mezinárodních smluv, které deklarují právo dítěte účastnit se rozhodovacích procesů, jež se dotýkají jeho práv a zájmů. Postavení těchto mezinárodních smluv v právním řádu České republiky a jejich vztah k zákonům je zakotven v Ústavě České republiky.⁷⁵ Ústava tvoří součást ústavního pořádku ČR a současně sama tento pojem vymezuje. Dle čl. 112 odst. 1 Ústavy je součástí ústavního pořádku ČR rovněž Listina základních práv a svobod, ústavní zákony přijaté podle této Ústavy a další Ústavou výslovně jmenované prameny. Ústavní pořádek České republiky představuje souhrn pramenů práva nejvyšší právní síly, přičemž ostatní prameny práva s ním nesmějí být v rozporu.⁷⁶

Ústava České republiky

Ústava je tvořena Preambulí a 8 hlavami, které jsou členěny do 113 článků. Stanoví základní principy demokratického právního státu, strukturu státní moci, jakož i zakotvení Nejvyššího kontrolního úřadu, České národní banky a územní samosprávy. Jako soudní orgán ochrany ústavnosti je jmenován Ústavní

⁷⁵ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů.

Dále jen „Ústava“

⁷⁶ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 164. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-261-5.

soud⁷⁷ a současně je stanoven rozsah jeho věcné působnosti. Pro tuto práci bude podstatná zejména pravomoc Ústavního soudu rozhodovat o ústavních stížnostech proti takovým pravomocným rozhodnutím obecných soudů, která zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod.⁷⁸

Vzhledem k předchozí kapitole, která se věnuje úpravě participačních práv dětí na mezinárodní úrovni a která současně tvoří jádro úpravy této problematiky, je třeba vymezit vazby mezi touto mezinárodní úpravou a vnitrostátním právem. Tato vazba je v Ústavě vyjádřena již v základních ustanoveních, konkrétně v čl. 1 odst. 2 takto: „*Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.*“ Tento odstavec byl do prvního článku Ústavy doplněn ústavním zákonem č. 395/2001 Sb.,⁷⁹ a vyjadřuje vůli ČR dodržovat všechna smluvní ujednání a jiné závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva a ke kterým se zavázala.⁸⁰

Ústavním zákonem č. 395/2001 Sb., bylo změněno rovněž znění čl. 10 Ústavy, jehož současná podoba (na rozdíl od výše citovaného čl. 1 odst. 2, jenž se vztahuje i například na smlouvy vládní či resortní)⁸¹ vymezuje postavení mezinárodních smluv v právním řádu ČR, které splňují konkrétní podmínky. Vztahuje se tedy pouze na „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána...*“ Takovéto mezinárodní smlouvy se stávají součástí právního řádu České republiky a v případech, kdy stanoví něco jiného než zákon, se použijí přednostně. Před euronovelou Ústavy byl monistický přístup uplatňován pouze na mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, kterým byla přiznána bezprostřední závaznost a přednost před zákonem. Současně byla stanovena pravomoc Ústavního soudu zrušit zákon pro rozpor s takovouto mezinárodní smlouvou. Aktuální znění čl. 10 nadále nečiní rozdíl mezi kategorií smluv upravující lidská práva a základní svobody a ostatními mezinárodními smlouvami a v případě, že splňují všechny výše uvedené podmínky je jim přiznána pouze

⁷⁷ Čl. 83 Ústavy ČR.

⁷⁸ Srov. čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy.

⁷⁹ Ústavní zákon č. 395/2001 Sb., kterým se mění ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Také „Euronovela“

⁸⁰ (MIKULE, Vladimír, SUCHÁNEK, Radovan. Čl. 1 [Základní principy]. In: SLÁDEČEK, Vladimír, MIKULE, Vladimír, SUCHÁNEK, Radovan, SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2016, s. 9. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-590-9.

⁸¹ Tamtéž.

aplikační přednost před zákonem.⁸² Ústavní soud však zvláštní postavení lidskoprávních mezinárodních smluv v právním řádu ČR zdůraznil krátce poté, co se euronovela stala účinnou následovně:

„Ústavní zakotvení všeobecné inkorporační normy, a tím překonání dualistické koncepce vztahu práva mezinárodního a práva vnitrostátního, nelze interpretovat ve smyslu odstranění referenčního hlediska ratifikovaných a vyhlášených mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách pro posuzování vnitrostátního práva Ústavním soudem, a to s derogačními důsledky. Rozsah pojmu ústavního pořádku nelze vyložit toliko s ohledem na ustanovení § 112 odst. 1 Ústavy, nýbrž i vzhledem k ustanovení čl. 1 odst. 2 Ústavy a do jeho rámce zahrnout i ratifikované a vyhlášené mezinárodních smlouvy o lidských právech a základních svobodách.“⁸³

S tímto úzce souvisí čl. 95 Ústavy, v němž je stanovena vázanost soudce při rozhodování jednak zákonem, ale také mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu. V případě, kdy soudce dojde k závěru, že je zákon v rozporu s ústavním pořádkem, je povinen věc předložit k posouzení Ústavnímu soudu. V této souvislosti je ve výše zmíněném nálezu uvedeno, že stejný postup má soudce obecného soudu uplatnit i tehdy, dojde-li k závěru, že je zákon v rozporu s vyhlášenou a ratifikovanou mezinárodní smlouvou o lidských právech a základních svobodách.⁸⁴

V souvislosti s přijetím ústavního zákona č. 394/2001 Sb., je rovněž třeba zmínit čl. 10a Ústavy, který stanoví možnost mezinárodní smlouvou přenést některé pravomoci orgánů ČR na mezinárodní organizaci nebo instituci, čímž byly vytvořeny předpoklady vstupu České republiky do Evropské Unie. K ratifikaci takovéto mezinárodní smlouvy je třeba souhlasu Parlamentu případně souhlasu daného v referendu.

⁸² RYCHETSKÝ, Pavel, Tomáš LANGÁŠEK, Tomáš HERC a Petr MLSNA. *Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-809-3.

⁸³ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 06. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/0.

⁸⁴ Tamtéž.

Listina základních práv a svobod

Základní katalog lidských práv a svobod na ústavní úrovni v České republice představuje Listina základních práv a svobod,⁸⁵ která jak již bylo uvedeno výše, tvoří součást ústavního pořádku ČR (srov. čl. 3 a čl. 112 odst. 1 Ústavy). Ochrana práv dětí, je vedle práv, která náležejí každému (případně občanům ČR), zaručena rovněž výslovnou úpravou článku 32 Listiny, který ve svém prvním odstavci garantuje zákonnou ochranu rodičovství a rodiny, současně zaručuje zvláštní ochranu dětem a mladistvým. S odkazem na společná ustanovení hlavy šesté Listiny (konkrétně čl. 41 odst. 1) je možno se těchto práv domáhat pouze v mezích zákonů, které blíže konkretizují jejich obsah. Při tvorbě a aplikaci těchto zákonů je ale třeba vycházet z ustanovení Listiny, jakožto jádra této úpravy a současně respektovat právo na ochranu před neoprávněným zásahem do soukromého a rodinného života vyplývající z čl. 10 odst. 2 Listiny.⁸⁶

Ustanovení čl. 32 odst. 3 Listiny deklaruje rovnost v právech pro manželské i nemanželské děti. Zákaz diskriminace a rovnost všech lidí v právech i důstojnosti lze současně odvodit již z obecných ustanovení Listiny (srov. čl. 1 a čl. 3 odst. 1). Opětovné zdůraznění a záruka stejných práv dětí bez ohledu na to, z jakého svazku pocházejí, vyplývá z historických souvislostí a dřívější praxe znevýhodňující děti narozené z nemanželského svazku. Dle dikce čl. 41 odst. 1 Listiny spadá toto právo rovněž pod kategorii práv, kterých se lze domáhat pouze v mezích zákonů. O jeho přímé vykonatelnosti však v praxi není pochyb a jedná se nejspíše pouze o redakční chybu, způsobenou záměnou se současným čl. 32 odst. 5 Listiny (zakotvující právo rodičů pečujících o děti na pomoc státu), které bylo v původním návrhu jmenováno právě v čl. 32 odst. 3.⁸⁷ Pro účely této práce je rovněž důležité zmínit ústavně zaručené právo rodičů na péči o děti a jejich výchovu a tomu odpovídající právo dětí na rodičovskou výchovu a péči. Současně je stanoveno, že „Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“⁸⁸

⁸⁵ Usnesení č. 2/1993 Sb. předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. Dále jen „Listina“

⁸⁶ (PEKAROVÁ, Lenka. Čl. 32 [Ochrana rodiny, rodičovství a mateřství; zvláštní ochrana nezletilých]. In: HUSSEINI, Faisal, Michal BARTOŇ, Marian KOKEŠ a Martin KOPA a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. 1. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2021, s. 892. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-812-2.

⁸⁷ Tamtéž, str. 892.

⁸⁸ Čl. 32 odst. 4 Listiny.

Vzhledem ke skutečnosti, že právo dítěte participovat na řízení, které se jej dotýká, spadá pod oblast práv zaručující spravedlivý proces, je pro účely této práce potřeba zmínit také hlavu pátou Listiny, která garantuje právo na soudní a jinou právní ochranu. Současně je porušení práva na spravedlivý proces častým důvodem ústavních stížností, jež jsou podávány v souvislosti s touto problematikou.⁸⁹ Pro účast dítěte v soudním řízení je důležitý zejména čl. 36 odst. 1 Listiny zaručující právo každého domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu. Obzvláště důležité je pak znění čl. 38 odst. 2 Listiny, které stanoví že: *„Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem.“*

Z důvodu nízkého věku a s ohledem na nedokončený psychický vývoj dítěte se jeho právo na účast v řízení, oproti právům dospělých plně svéprávných jedinců, vyznačuje určitými zvláštnostmi. V případě nezletilých se jedná o právo podmíněné, a to především zájmem dítěte a jeho schopností chápat situaci, případně povahou řízení.⁹⁰ To ovšem neznamená, že před dosažením zletilosti dítě taková práva nemá vůbec, nebo že mohou být pouze z důvodu jeho nízkého věku a priori opomíjena. Přičemž odepření práva dítěte na slyšení, v řízení, které se dotýká jeho záležitostí, ačkoli je schopno formulovat svůj názor a současně pro takové jednání neexistují žádné jiné relevantní důvody, představuje zásah do ústavně zaručeného práva dítěte na spravedlivý proces.⁹¹

Principy, garantující právo dítěte na účast v soudních řízeních, které se jej týkají, jsou upraveny na mezinárodní i ústavní úrovni. Reflektovány jsou rovněž v rovině zákonné, ve vnitrostátním právu pak lze vyjádření těchto principů nalézt jak v hmotněprávních, tak procesních předpisech. Právo dítěte vyjádřit vlastní názor v záležitostech, které se týkají jeho zájmů, v oblasti práva hmotného upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Vůči soudu je toto právo upraveno konkrétně v ustanovení § 867, vůči rodičům pak v § 875. Pro účely sociálně-právní ochrany je právo dítěte vyjádřit se ke všem

⁸⁹ HOFMANNOVÁ, Helena. Účast dítěte (participační práva) v rozhodovacích procesech v sociálně-právní ochraně dětí s důrazem na judikaturu Ústavního soudu. [online]. [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/soubor.php?name=ucast-ditete-participacni-prava-v-rozhodovacich-procesech-v-socialne-pravni-ochrane-deti-s-durazem-na-judikaturu-ustavniho-soudu>

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Viz např. náleží Ústavního soudu ze dne 26.08.2010, sp.zn. III.ÚS 3007/09.

záležitostí, které se týkají jeho osoby, a to i bez přítomnosti rodičů, upraveno v § 8 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. V procesní rovině je stanovena povinnost soudu zjistit názor nezletilého dítěte v řízení, a to v ustanovení § 100 odst. 3 zákona č. 99/1963 občanského soudního řádu, který upravuje postup soudu před vydáním rozhodnutí. Doplněno o povinnost dítě informovat i o následcích takového řízení, zakotvenou v § 20 odst. 4 zákona č. 292/2013 o zvláštních řízeních soudních. Jednotlivá ustanovení a jejich uvádění do praxe budou přiblížena v následujících kapitolách ve vztahu ke konkrétním složkám participačního práva dítěte.

3.2 Právo dítěte na informace

Jedním z předpokladů úspěšné realizace účasti dítěte v řízení, které se ho týká a současně základem pro možnost dítěte utvořit si vlastní názor na věc a tento sdělit, je jeho informovanost. Aby dítě mohlo s informacemi, které obdrží pracovat, je rovněž nezbytné, aby porozumělo jejich obsahu, a proto je povinností toho, kdo dítě informuje, přizpůsobit proces poskytování informací i informace jako takové (množství, kvalita) věku a vyspělosti konkrétního dítěte.⁹²

Dle Výboru pro práva dítěte je k plné a efektivní realizaci práva dítěte být slyšeno (čl. 12 Úmluvy o právech dítěte) třeba naplnění pěti základních kroků, mezi které je řazeno i právo dítěte být informováno. Tyto kroky jsou:

- 1) příprava,
- 2) samotné vyslechnutí dítěte,
- 3) vyhodnocení schopností dítěte vyjádřit svůj názor,
- 4) informování dítěte o váze přisouzené jeho názoru,
- 5) stížnosti, opatření, náprava.⁹³

Fáze přípravy na slyšení zahrnuje jednak základní povinnost dítě informovat o tom, že má právo vyjádřit vlastní názor a uvědomit ho o možných způsobech jeho vyjádření (přímo, nebo skrze zástupce). Dále mu je potřeba poskytnout informace o průběhu samotného slyšení (kdy a jak bude probíhat, kdo se ho bude účastnit, jaké postavení v něm dítě zaujímá apod.) a také je potřeba dítěti sdělit, jaké dopady může mít jeho názor na výsledek řízení. Poté co bylo dítě

⁹² HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodinné listy*. 2018, 7(8), 8. ISSN 1805-0824.

⁹³ Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 12, ze dne 1. července 2009, CRC/C/GC/12, body 39-45. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>

vyslechnuto je nutné ho obeznámit s výsledkem řízení a objasnit mu, jakým způsobem byl v rozhodnutí jeho názor zohledněn, aby se na základě těchto informací mohlo rozhodnout, zda podá odvolání nebo stížnost.⁹⁴

Práva dítěte v soudním řízení jsou vyjádřena rovněž v Pokynech Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem (dále jen „Pokyny“), které byly vypracovány jako nezávazný dokument, který má členskými státy pomoci zajistit spravedlivý přístup dětí k justici, jakož i citlivé a přiměřené zacházení s nimi v rámci soudních řízení (ať už v oblasti trestní, správní, občanské). Do přípravy návrhu textu pokynů byly zapojeny i samotné děti, kterým byla dána možnost se prostřednictvím dotazníků a konzultací vyjádřit k tomu, jak vnímají současný přístup justice. Tyto jejich výpovědi byly v pokynech rovněž náležitě zohledněny.⁹⁵ Pokyny obsahují zásady a praktické rady, směřující k zajištění plného dodržování práv dětí v úkonech činěných před zahájením soudního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení.

Dle pokynů by dětem informace měly být poskytovány již od jejich prvního kontaktu s justicí (případně s policií, službami sociální péče apod.) a poté průběžně, v rámci celého řízení. Následně je uveden okruh záležitostí, o kterých by děti měly být informovány. Jedná se jednak o základní informace, které dítě uvědomí o právech, kterými v řízení disponuje a o nástrojích, které mu umožní těchto práv využít, případně se bránit jejich porušení. Dále by dítěti měly být poskytnuty informace týkající se průběhu řízení (délky, času, místa konání). Tyto informace by mělo dítě obdržet takovým způsobem a v takovém rozsahu, aby pochopilo, v jaké se nachází situaci, jaké jsou jeho možnosti a jaké následky může mít jeho rozhodování. Nemělo by být opomíjeno informování dětí také například o dostupnosti různých služeb (například psychologických), které jim mohou ve složité situaci pomoci. Způsob podání informací má být srozumitelný a odpovídající věku dítěte, zajišťující, že se k dítěti dostanou informace relevantní a potřebné. Informace by měly být poskytovány přímo dětem, jejich

⁹⁴Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 12, ze dne 1. července 2009, CRC/C/GC/12, body 40 a 44.

⁹⁵ Důvodová zpráva k Pokynům Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, přijaté Výborem ministrů Rady Evropy dne 17. 11. 2010, s 40-42. Dostupné z: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5f031e5d-9f09-11e5-8781-01aa75ed71a1/language-cs/format-PDF>

zprostředkování skrze rodiče by tomu nemělo být alternativou, a to z důvodu zachování objektivity a úplnosti informace, které dítě obdrží.⁹⁶

Procesní právo dítěte být informováno o řízení i o možných důsledcích vyhovění jeho názoru a důsledcích jakéhokoli rozhodnutí, které se ho týká je garantováno v čl. 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí. Toto právo podmiňuje schopností dítěte chápat situaci, ve které se nachází, přičemž posouzení této schopnosti je ponechána vnitrostátním předpisům. V čl. 6 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí je zakotvena tomu odpovídající povinnost soudu před rozhodnutím zabezpečit, aby se dítěti dostaly všechny potřebné informace. Obdobná povinnost informovat dítě je i jednou z úloh jeho zástupců, v případě, že to není v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte (čl. 10 odst. 1 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí).

Procesní práva dítěte na informace zakotvená v Evropské úmluvě o výkonu práv dětí jsou promítnuta taktéž do vnitrostátního práva. V hmotném právu je toto vyjádřeno povinností soudu před rozhodnutím poskytnout dítěti potřebné informace, aby si mohlo utvořit vlastní názor. Podmíněno je opět schopností dítěte informaci náležitě přijmout a pouze v případech, kdy tomu tak není, má soud povinnost informovat osobu, která je schopna chránit zájmy dítěte (§ 867 občanského zákoníku). V rovině procesní je toto právo vyjádřeno v § 20 odst. 4 zákona o zvláštních řízeních soudních takto: „*V řízení, jehož účastníkem je nezletilý, který je schopen pochopit situaci, soud postupuje tak, aby nezletilý dostal potřebné informace o soudním řízení a byl informován o možných důsledcích vyhovění svému názoru i důsledcích soudního rozhodnutí. Obdobnou povinnost vůči nezletilému má i jeho zákonný zástupce nebo opatrovník.*“

Povinnost dítě informovat o soudním řízení a jeho možných důsledcích má tedy vedle soudu i jeho zákonný zástupce nebo opatrovník, touto větou byl § 20 odst. 4 zákona o zvláštních řízeních soudních rozšířen novelou č. 296/2017 Sb.⁹⁷

⁹⁶ Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, přijaté Výborem ministrů Rady Evropy dne 17.11. 2010, s 20-21.

⁹⁷ Zákon č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Judikatura Ústavního soudu

Dětem je zpravidla za účelem ochrany jejich práv v soudním řízení jako opatrovník ustanoven orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Vzájemný vztah mezi povinnostmi zajistit informace a participaci dětí na řízení, které se jich týká, ze strany opatrovníka a ze strany soudu byl řešen Ústavním soudem. V tomto případě byl nezletilým dětem (9 a 16 let) jako zástupce ustanoven kolizní opatrovník, k jehož povinnostem Ústavní soud uvedl že „*pokud to není v rozporu s nejlepším zájmem dítěte, je zástupce povinen poskytovat dítěti příslušné informace, objasňovat mu důsledky případného vyhovění či nevyhovění jeho názoru ze strany soudu, jakož i možné důsledky jakéhokoliv jednání učiněného zástupcem, zjišťovat názory dítěte a zprostředkovávat je soudnímu orgánu.*“⁹⁸ Současně je však stanovena povinnost umožnit dítěti vyjádřit se v řízení, které se jej týká nebo kterého je účastníkem i ze strany soudu. Tento nemůže bez dalšího spoléhat na řádné plnění povinností ustanoveného opatrovníka a skutečnost, že jsou jím nezletilý zastoupeni, soud jeho povinností vůči nezletilým bez dalšího nezbavuje.

V tomto případě OSPOD jako zástupce svou povinnost zapojit děti do řízení zcela ignoroval, mezi opatrovníkem a nezletilými nedošlo k žádné komunikaci a nebyly jim poskytnuty informace ani o samotném konání řízení. Tímto jednáním bylo nezletilým fakticky znemožněno vyjádřit se k věci. Ústavním soudem bylo neposkytnutí informací o řízení, zejména v případě starší nezletilé, u které šlo vzhledem k jejímu věku důvodně předpokládat, že by informacím a řízení plně porozuměla, označeno za neakceptovatelné.

V souvislosti s tímto případem se Ústavní soud rovněž zabýval nevhodností ustanovení jako zástupce nezletilých OSPOD, v případech, které jsou právně komplikované (v tomto se jednalo o občanskoprávní řízení o neúčinnosti darovací smlouvy, kdy orgán sociálně-právní ochrany dětí sám musel vyhledat právní pomoc) a v takovémto případě považuje za vhodnější s ohledem na nejlepší zájem dětí ustanovit jako opatrovníka advokáta.⁹⁹

⁹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13.

⁹⁹ Tamtéž.

Důležitost role, kterou hraje soud při poskytování informací nezletilým o soudních řízeních, které se týká jejich zájmů, byla řešena rovněž v souvislosti s ústavní stížností podanou matkou nezletilé dívky. Touto se dovolávala zrušení rozhodnutí obecného soudu, kterým bylo nahrazeno její nesouhlasné stanovisko, tak že byl dán souhlas s očkováním její nezletilé dcery. K porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky dle Ústavního soudu nedošlo, ovšem v rámci tohoto bylo zjištěno porušení práv nezletilé na participaci v řízení, které se jí dotýká (dle čl. 12 Úmluvy) a současně porušení právo na projednání věci v její přítomnosti (čl. 38 odst. 2 Listiny).

V řízení před obecnými soudy, přestože byl v rámci řízení zjišťován názor nezletilé (12 let), jí nebyly poskytnuty ani základní informace o řízení (jaké má v řízení práva, proč je dotazována na svůj názor, jaký může mít vliv na rozhodnutí, ani o tom, jak bylo v řízení nakonec rozhodnuto). Ústavní soud v tomto zdůraznil, že účast dítěte v řízení nespočívá v pouhém zjištění názoru dítěte, ale rovněž v komunikaci a informování jej o řízení. Především by dítě mělo být seznámeno se samotným právem být slyšeno a jeho obsahem, případně s možnostmi tohoto práva nevyužít. Následně má být dítěti sděleno, jak soud rozhodl a jak při svém rozhodování zohlednil vyjádřený názor nezletilého. Nezbytné je informovat dítě o samotné skutečnosti, že je v jeho záležitosti vedeno řízení potažmo o skončení takového řízení. Přestože je obdobná povinnost informovat dítě stanovena pro opatrovníka a zákonné zástupce nezletilého, uvedl Ústavní soud že:

„Je-li dítě způsobilé být v řízení vyslechnuto přímo soudem a není-li to rozporné s jeho nejlepším zájmem, pak by to měl být rovněž přímo soud, kdo dotčenému dítěti přístupnou formou vysvětlí, jak v jeho záležitosti bylo rozhodnuto a jak přitom byl zohledněn jeho názor.“¹⁰⁰

Postavení soudu, případně opatrovníka při poskytování informací dítěti, je o to důležitější v řízeních, která doprovází názorové rozpory rodičů. Tyto mají být zárukou, že dítě obdrží informace neutrální, které mu umožní vytvořit si vlastní názor na věc. Konkrétně v této věci byla opatrovníkem nezletilé zdůrazněna potřeba zprostředkovat dívce zejména takové informace, které by jí pomohly pochopit rozdílná stanoviska rodičů, obeznámit ji se současnou zákonnou úpravou očkování a přiblížit například různé pohledy na tuto problematiku ve společnosti.

¹⁰⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 5. 2018 sp. zn. II.ÚS 725/18.

Z výše uvedeného vyplývá, že právo dítěte být informováno není vždy právem absolutním a za určitých okolností může být limitováno. Zejména se jedná o případy, kdy sdělení informací představuje rozpor s nejlepším zájmem dítěte. Další skutečnost, která podmiňuje právo dítěte na informace a kterou zmiňují všechny výše uvedené právní úpravy i judikatura Ústavního soudu, je dostatečná vyspělost dítěte. Dítě tedy musí být schopné informaci přijmout a pochopit situaci jako takovou. Neschopnost dítěte pochopit obsah sdělované informace však nesmí být predikována a případné omezení tohoto práva vždy musí být odůvodněno, a to ve vztahu ke konkrétnímu dítěti nebo povaze řízení.

3.3 Právo na slyšení

Jádro práva dítěte být slyšeno se nachází již v několikrát zmiňovaném čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, který představuje stěžejní hodnotu a jeden ze základních principů celé Úmluvy.¹⁰¹ V této podkapitole se budu věnovat právem dítěte vyjádřit svůj názor v každém soudním řízení, které se jej týká a kde jsou upravovány jeho poměry (zejména řízení ve věcech péče soudu o nezletilé) a vhodností zvolených způsobů při zjišťování názoru nezletilého soudem. Právo dítěte být v řízeních, která se jej týkají konzultováno a moci v nich vyjádřit svůj názor vyplývá také z čl. 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí a dalších mezinárodních dokumentů (viz předchozí kapitola). V rámci vnitrostátní zákonné úpravy pak jde zejména o již zmiňovaný §867 občanského zákoníku, § 20 odst. 4 zákona o zvláštních řízeních soudních a §100 odst. 3 občanského soudního řádu.

Právo dítěte vyjádřit svůj názor (ať už přímo či zprostředkovaně) v soudním řízení, které se ho týká a tomu odpovídající povinnost soudu tento názor zjistit, všechny výše uvedené úpravy podmiňují schopností dítěte si názor na věc utvořit a formulovat, případně dostatečnou schopností dítěte chápat situaci. Dítěti, kterému jeho věk a vyspělost toto umožní, musí být dána příležitost vyjádřit se v řízení, která se ho týkají vždy, kdy je to možné a není to v rozporu s jeho nejlepším zájmem. Vedle toho mohou existovat i další výjimečné situace, kdy lze toto právo dítěti odepřít, například hrozí-li okamžité nebezpečí z prodlení.¹⁰²

¹⁰¹ Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 12, ze dne 1. července 2009, CRC/C/GC/12, bod 2.

¹⁰² HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodinné listy*. 2018, 7(8), 8. ISSN 1805-0824.

Relevantní důvody pro nezjišťování názoru dítěte na věc, která se ho týká, byly Ústavním soudem shledány ve věci vydání předběžného opatření, kterým byl nezletilý (6 let) předán do péče kliniky dětské onkologie. Toto předběžné opatření bylo vydáno poté, co rodiče nezletilého odmítali udělit souhlas (z náboženských důvodů) k tomu, aby mu byly podávány krevní transfuze a tímto znemožněna jeho léčba. Dle lékařů tato představovala jediný možný způsob, jak nezletilému zachránit život. V ústavní stížnosti domáhající se zrušení tohoto předběžného opatření rodiče nezletilého (stěžovatelé) mimo jiné namítali, že soud, který rozhodoval o předběžném opatření předpokládal neschopnost jejich syna formulovat svůj názor na léčbu a nebyl tak v této věci vůbec slyšen. Ústavní soud tuto námitku shledal jako nedůvodnou a uvedl, že podmínka „schopnosti formulovat své názory“ nezáleží pouze na věku nezletilého, ale musí být vykládána s ohledem na situaci jako celek (přihlédnout též např. k rodinnému a společenskému prostředí dítěte). Navíc s ohledem na věk nezletilého byl dle Ústavního soudu předpoklad obecných soudů o tom, že by nezletilý složitost a závažnost situace týkající se jeho léčby nepochopil správně. Současně vyjádřil, že lze důvodně předpokládat, že by případné vyjádřené přání dítěte bylo ovlivněno jeho rodiči. V této situaci je Ústavním soudem ve vyslechnutí nezletilého spatřován pouze formální úkon, bez možnosti jakkoli ovlivnit rozhodnutí soudu ve věci. Z těchto důvodů a za těchto okolností nepřistoupení k zjišťování názoru nezletilého na věc nebylo shledáno jako zásah do jeho práva na slyšení.¹⁰³

Povinností soudu zjišťovat názor dětí v rámci řízení o nařízení předběžného opatření ve věcech péče o nezletilé se Ústavní soud zabýval i v roce 2017. Zde bylo s odkazem na rozsudkem Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 1. 2011 ve věci *Plaža proti Polsku* (č. stížnosti 18830/07, § 71) vyjádřeno, že v případě, kdy nehrozí nebezpečí z prodlení nebo neexistují žádné jiné důvody, pro které je zjištění názoru nezletilého na věc nevhodné či nemožné, má soud povinnost zjistit jejich názor na věc též před vydáním předběžného opatření o péči o ně či styku s nimi.¹⁰⁴ Toto je vyjádřeno i Výborem pro práva dítěte, dle kterého by dítě mělo být vyslyšeno vždy, kdy jeho pohled na věc může být ku prospěchu kvalitě rozhodnutí.¹⁰⁵

¹⁰³ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2004, sp. zn. III.ÚS 459/03

¹⁰⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 12. 2017, sp. zn. II. ÚS 1931/17.

¹⁰⁵ Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 12, ze dne 1. července 2009, CRC/C/GC/12, bod 25-26.

Na povinnost soudu zjistit názor dítěte tedy nelze nahlížet jako na povinnost absolutní a vhodnost realizace výsledku dítěte je třeba posoudit ve vztahu k okolnostem jednotlivých případů.¹⁰⁶ Jako nevhodný byl shledán také výslech nezletilých dětí ve věci zbavení rodičovské odpovědnosti jejich otce. Těto byl zbaven poté, co byl shledán vinným z trestného činu vraždy matky jejich společných nezletilých dětí. Ústavní soud v tomto potvrdil závěry obecných soudů a nevyslechnutí dětí za těchto okolností, s přihlédnutím k jejich věku (starší dceři bylo v době řízení před obecným soudem 5 let) a možné riziko, které by výslech před soudem mohl představovat pro duševní zdraví a následný vývoj nezletilých, neshledal jako porušení jejich práv. Ústavním soudem v této věci bylo konstatováno že:

„Ačkoli je takový výslech mnohdy důležitou součástí zjišťování podkladů pro spravedlivé rozhodnutí a je i právem dítěte, nemůže a nesmí představovat absolutní povinnost, ale naopak musí být předmětem pečlivého posouzení v závislosti na požadavcích spojených s nejvlastnějším zájmem dítěte v každém konkrétním případě.“¹⁰⁷

Také je nutné respektovat, že vedle práva vyjádřit se ke všem záležitostem, které se dítěte týkají, je obsahem práva dítěte na slyšení rovněž právo svůj názor nebo přání vůbec nevyjádřit, případně právo dítěte odmítnout vyjádřit se ke konkrétním skutečnostem či otázkám. O tomto dítě musí být rovněž poučeno.¹⁰⁸

Tímto byly popsány možné situace, ve kterých dítě nemusí být slyšeno v soudním řízení, které se týká jeho záležitostí, a to z důvodů různých mimořádných okolností. Jedná se zejména o případy, kdy by slyšení dítěte mohlo představovat rozpor s jeho nejlepším zájmem nebo situace, kdy si dítě samo nepřeje vyjádřit svůj názor na projednávanou věc. Dále se budu zabývat věkem dítěte, který je v praxi považován za příliš nízký pro vyjádření jeho názoru na věc, a naopak ve kterém věku je opomenutí práva dítěte být slyšeno již vnímáno jako zásah do práva na spravedlivý proces a porušení čl. 12 Úmluvy.

¹⁰⁶ TOMEŠOVÁ, Jana. Výslech dítěte v soudním řízení. *Právní prostor* [online]. 2020 [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/vyslech-ditete-v-soudnim-rizeni>

¹⁰⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 2643/13.

¹⁰⁸ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 3. 1. 2018, sp. zn. II.ÚS 2866/17.

Určení konkrétního věku, který by a priori určoval, zda je dítě schopné si utvořit názor na věc a představoval by tak nepřekonatelnou hranici mezi tím, zda jeho názor v soudním řízení má či nemá být zjišťován, by představovalo porušení požadavku na individuální přístup ke každému dítěti.¹⁰⁹ Od zavádění takových věkových hranic v legislativě i praxi odrazuje též Výbor pro práva dítěte, který rovněž stanoví, že schopnost dítěte vyjádřit svůj názor by měla být nejdříve předpokládána a až po řádném posouzení konkrétního dítěte případně prokázán opak.¹¹⁰ Osobitý přístup k dítěti je důležitý také vzhledem ke skutečnosti, že úroveň vyspělosti dvou stejně starých dětí může být zcela odlišná a je třeba také přihlídnout k povaze daného řízení, jeho složitosti a míře kterou rozhodnutí může zasáhnout do poměrů dítěte.

Rozhodování Ústavního soudu o těchto otázkách není zcela konzistentní, v odůvodnění odmítnutí ústavní stížnosti v roce 2008 bylo Ústavním soudem vyjádřeno, že vzhledem ke skutečnosti, že právo dítěte být slyšeno není v žádném mezinárodním instrumentu, ani v zákonné úpravě vázáno na pevnou věkovou hranici, je posouzení schopnosti dítěte formulovat své názory a to, jakou váhu jim v konečném důsledku přizná na uvážení soudu.¹¹¹ V roce 2009 Ústavní soud uvedl že „*při zohlednění konkrétní situace je třeba vycházet z toho, že člověk inteligenčně dospívá mezi 11 a 12 rokem života a na vrcholu výkonu je v tomto ohledu v 16 letech věku.*“¹¹² V roce 2014 na tento náleží v bylo poukázáno v ústavní stížnosti, kde se stěžovatel (otec nezletilého) ve věci svěřením nezletilého syna do vlastní péče, snažil rozporovat slyšení tohoto nezletilého syna, který v tomto vyjádřil přání zachovat stávající poměry a zůstat žít se svou matkou. Nezletilému bylo v době rozhodování obecného soudu 9 let. Tato ústavní stížnost byla odmítnuta a k tomuto bodu stížnosti Ústavní soud vyslovil, že není pochybení obecného soudu, že dal prostor nezletilému se k věci vyjádřit a že bylo přihlídnuto k jeho názoru, neboť se v dosaženém věku 9 let „*blíží věku, kdy je výslech dítěte obligatorní*“ s přihlídnutím k povaze řízení, ve kterém rozhodnutí

¹⁰⁹ HOFMANNOVÁ, Helena. Účast dítěte (participační práva) v rozhodovacích procesech v sociálně-právní ochraně dětí s důrazem na judikaturu Ústavního soudu. [online]. [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <http://www.pravonadestvi.cz/soubor.php?name=ucast-ditete-participacni-prava-v-rozhodovacich-procesech-v-socialne-pravni-ochrane-deti-s-durazem-na-judikaturu-ustavniho-soudu>

¹¹⁰ Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 12, ze dne 1. července 2009, CRC/C/GC/12, body 20-21.

¹¹¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 6. 2008, sp. zn. II. ÚS 738/08.

¹¹² Nález Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II.ÚS 1945/08.

soudu vycházelo především z dalších okolností případu, a ne pouze z přání nezletilého.¹¹³

Taktéž v roce 2014 byla ale usnesením Ústavního soudu odmítnuta ústavní stížnost stěžovatelky (matky nezletilých), kterou se dovolávala zrušení rozhodnutí obecných soudů, na jejichž základě byly její nezletilé děti svěřeny do péče otci. V tomto případě stěžovatelka naopak poukazuje na ignorování výslovně vyjádřeného přání nezletilého být slyšen a jím vyjádřené přání zůstat v péči matky. Nezletilému bylo v době, kdy se o jeho svěření do péče otce rozhodovalo 9 let, tedy stejně jako v případě předchozího zmíněného usnesení. V tomto případě ovšem Ústavní soud v tom, že nezletilému nebyla dána možnost vyjádřit svůj názor před obecnými soudy neshledal jejich pochybení.¹¹⁴

Způsoby zjišťování názoru nezletilého soudem

Co do způsobů, kterými soud může dostát své povinnosti zjistit názor nezletilého, kterého se řízení týká a který je schopen formulovat své názory čl. 12 odst. 2 Úmluvy stanoví, že tak může být učiněno přímo anebo prostřednictvím zástupce či příslušného orgánu. Výběr způsobu, jakým dítě svůj názor soudu sdělí, by dle Výboru měl být primárně určen na základě rozhodnutí samotného dítěte, až v případě nutnosti a s ohledem na konkrétní případ na rozhodnutí soudu.¹¹⁵ Obdobně v Pokynech o justici vstřícné k dětem je stanoveno, že by dítě mělo být ohledně způsobu, kterým chce vyjádřit svůj názor ve věci dotázáno a současně by způsob měl být přizpůsoben jak dítěti samotnému, tak okolnostem případu.¹¹⁶ Také je poukázáno na důležitost zajištění vhodných podmínek, ve kterých bude umožněno dítěti svůj názor vyjádřit. Dítě by se mělo cítit bezpečně a nebyť tímto zbytečně stresováno. Jako příklady možných způsobů, které tomuto pomohou dostát, jsou uvedeny výslech dítěte mimo soudní síň (například v kanceláři soudce) či upuštění od některých formalit provázející soudní řízení (například výslech dítěte soudcem v civilním oblečení).¹¹⁷

¹¹³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2014, sp. zn. II. ÚS 523/14

¹¹⁴ Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2014, sp. zn. II. ÚS 337/14

¹¹⁵ Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 12, ze dne 1. července 2009, CRC/C/GC/12, body 34-35.

¹¹⁶ Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, přijaté Výborem ministrů Rady Evropy dne 17. 11. 2010, s 28-29.

¹¹⁷ Důvodová zpráva k Pokynům Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, přijaté Výborem ministrů Rady Evropy dne 17. 11. 2010, s 74-75.

Toto je promítnuto do vnitrostátního práva zákonnou úpravou, kterou na úrovni hmotného práva představuje ustanovení § 867 odst. 2 občanského zákoníku, které stanoví, že není-li podle zjištění soudu dítě schopné vytvořit si vlastní názor a tento sdělit, soud namísto něj informuje a následně vyslechne osobu, která je schopna hájit zájmy dítěte. V řízeních ve věcech péče soudu o nezletilé je touto osobou zpravidla soudem jmenovaný orgán sociálně-právní ochrany dětí.¹¹⁸

Vyvratitelnou právní domněnkou je v této souvislosti dostatečná vyspělost k utvoření si vlastního názoru předpokládána u dětí, které dosáhly dvanácti let věku. Z důvodové zprávy k tomuto ustanovení vyplývá, že soud by názor a přání dítěte staršího dvanácti let měl zjišťovat přímo a vyslechnout ho v řízení osobně, u mladších dětí je pak soudu ponechána možnost zjistit takový názor dítěte i jiným způsobem, například skrze orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tímto ale není vyloučeno, aby soud osobně vyslechl stanovisko i mladšího dítěte.¹¹⁹ Zákonnou procesní úpravu možných postupů, kterými může soud dostát své povinnosti zjistit názor dítěte na záležitost, která se ho týká, představuje ustanovení §100 odst. 3 občanského soudního řádu. Podle tohoto je názor dítěte zjišťován jeho výsledkem prováděným soudem.

Ve výjimečných případech pak soud může informace o názoru dítěte na věc zjistit též zprostředkovaně, tedy skrze zástupce dítěte, orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo znalecký posudek. Přestože je tato úprava zakotvena v občanském soudním řádu, použije se i v řízeních ve věcech péče soudu o nezletilé, upravenou primárně v zákoně o zvláštních řízeních soudních.¹²⁰ Dle tohoto ustanovení jediné kritérium pro zjišťování názoru dítěte soudem představuje schopnost dítěte formulovat své názory, což by měl soud pouze ve výjimečných případech činit jiným způsobem než výsledkem dítěte. Při výkladu tohoto ustanovení je tedy nutné přihlížet též k výše zmiňovanému § 867 občanského zákoníku a § 20 odst. 4 zákona o zvláštních řízeních soudních, ve

¹¹⁸ Viz § 469 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁹ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku* [online]. [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

¹²⁰ Komentář k § 20. JIRSA, Jaromír. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: Soudcovský komentář: podle stavu k 01.03.2019*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019-. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-372-5. Srov. také § 1 odst. 3 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

kterých je vedle schopnosti formulovat své názory též přihlíženo k schopnosti dítěte chápat situaci a přijmout jemu sdělované informace.¹²¹

Vybraná judikatura Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva

Důležitost přímého slyšení nezletilých soudem pak byla shledána zejména v řízeních, ve kterých je rozhodováno o nařízení případně zrušení ústavní výchovy. Evropským soudem pro lidská práva ve věci Havelka a ostatní proti České republice bylo nezjištění názoru dětí (ve věku 11, 12 a 13 let) přímo soudem, ve věci týkající se jejich svěřením do ústavní výchovy, označeno za politováníhodné. V souvislosti s tímto bylo rovněž poukázáno na nevhodnost situace, ve které je opatrovníkem nezletilých ustanoven orgán sociálně-právní ochrany, který rovněž inicioval zahájení řízení na jejich svěřením do ústavní výchovy.¹²²

Ústavním soudem bylo nevyšlechnutím nezletilého (kterému bylo v době rozhodování 16 let) před obecným soudem v rámci řízení, ve kterém se rozhodovalo o návrhu jeho matky na zrušení ústavní výchovy, shledáno jako zásah do jeho ústavně zaručených základních práv a svobod. V tomto případě obecné soudy v řízení vycházely ze skutečnosti, že přání nezletilého na zrušení jeho ústavní výchovy bylo zřejmé i bez jeho slyšení. Přičemž v ústavní stížnosti tomuto matka nezletilého dala za pravdu, současně ale poukazovala na jiné skutečnosti, které slyšení nezletilého přímo soudem mohlo objasnit (například vliv doposud proběhlé ústavní výchovy na jeho postoje, důvody nařízení ústavní výchovy apod.).

V tomto se Ústavní soud vyjádřil, že nařízení ústavní výchovy, zejména když se tak stane proti vůli nezletilého, představuje určitý zásah do jeho osobní svobody. Z tohoto závěru, s odkazem na svou předchozí rozhodovací praxi i rozhodovací činnost Evropského soudu pro lidská práva, je poukázáno na obecné základní právo každého na slyšení přímo před soudem, který rozhoduje o omezení

¹²¹ HOBLÍKOVÁ, Žaneta. Zjišťování názoru dítěte v soudním řízení mezioborová studie. *Právník: Teoretický časopis pro otázky státu a práva* [online]. 2019, **158**(10), 953-954 [cit. 2021-03-27]. Dostupné z:

https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2019/10/3.Hobl%20kov%C3%A1-Krop%C3%A1%C4%8Dkov%C3%A1_951-970_10_2019.pdf

¹²² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 6. 2007 ve věci stížnosti č. 23499/06 Havelka a ostatní proti České republice, bod 62.

svobody. Toto obecné právo v případě, kdy je soudy rozhodováno o jeho osobní svobodě náleží stejnou měrou i dítěti, v případě, kdy je schopno chápat situaci.

V této věci se Ústavní soud také vyjádřil, že: „*V případě rozhodování o nařízení ústavní výchovy dítěte staršího 12 let zásadně neexistuje důvod pro odepření práva dítěte na slyšení přímo soudem. Na zákonem dané alternativy bylo tedy vždy nutno nahlížet jako na výjimky, které musí soud ve svém rozhodnutí řádně odůvodnit.*“¹²³

Stejně tak bylo zjištění názoru nezletilé, v řízení o nařízení její ústavní výchovy, prostřednictvím jejího opatrovníka shledáno Ústavním soudem jako nedostatečné a v neprovedení osobního výslechu v tomto případě je spatřován zásah do práva nezletilé na slyšení.¹²⁴

Dosažení dvanáctého roku věku lze tedy považovat dle Ústavního soudu (též s odkazem na § 867 odst. 2 občanského zákoníku) za určitou věkovou hranici, po jejímž dosažení je nezbytné přistoupit k zjištění názoru nezletilého přímo před soudem. Nicméně ani toto neplatí bezvýjimečně, neboť je třeba ke každému dítěti přistupovat individuálně, s ohledem na stupeň dosažené vyspělosti. Z tohoto vyplývá, že může být vhodné přímo soudem vyslechnout i dítě mladšího věku, naopak k osobnímu slyšení nemusí dojít ani u dětí starších dvanácti let, jsou-li k tomu relevantní důvody (například když by pro dítě mohlo osobní slyšení představovat psychickou újmu). Rovněž je ale třeba mít na paměti že „*pro dítě, o jehož právech je rozhodováno, může být stresující nejen postoupení dalšího slyšení, ale také odmítavý postoj příslušných orgánů vyslechnout jeho přání sdělit na věc svůj názor*“¹²⁵

Chybný je taktéž přístup obecných soudů, kdy k osobnímu slyšení nezletilého nepřistoupí pouze z důvodů, že je jeho přání a stanovisko v dané věci nezpochybnitelné a obecným soudům známé, například z předchozích řízení (pokud k neprovedení osobního slyšení neexistují jiné relevantní důvody). Neboť na právo dítěte být slyšeno nelze nahlížet jako na pouhé provedení důkazu výpovědí, ale je to rovněž právo dítěte vyjádřit se jako účastník řízení. Osobní setkání s nezletilým rovněž umožní soudu posoudit vážnost zájmu daného dítěte na řízení, sledovat jeho reakce apod. Takto se Ústavní soud vyjádřil ve vztahu

¹²³ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08.

¹²⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 8. 2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09.

¹²⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 1. 2018, sp. zn. II. ÚS 2866/17.

k řízení, ve kterém bylo rozhodováno o souhlasu se změnou příjmení nezletilého a dále uvedl že: „nelze zodpovědně rozhodovat o tak zásadní otázce, jakou změna příjmení člověka bezesporu je, bez kontaktu s tím, jehož se změna přímo dotýká.“¹²⁶

¹²⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 11. 2015, sp. zn. IV. ÚS 3900/14-2.

4 Vliv názoru dítěte na soudní rozhodnutí

Poté, co je dítětem utvořený názor na věc, která se ho týká, soudem vhodným způsobem zjištěn, nastává otázka, jakou váhu má soud tomuto názoru přikládat a do jaké míry je vyjádřené přání dítěte s to ovlivnit konečné rozhodnutí soudu ve věci. Mezinárodní i vnitrostátní úpravy, zakotvující právo dítěte na účast, hovoří o povinnosti vzít před rozhodnutím názor dítěte „náležitě v úvahu“ případně věnovat názorům dítěte „přířichnou pozornost“ přičemž rozsah této pozornosti se odvíjí od věku a úrovně konkrétního dítěte.¹²⁷

Nezanedbatelné hledisko, které musí být promítnuto do posuzování přání dítěte a váhy, která tomuto přání bude při rozhodování přikládána, představuje jeho nejlepší zájem. Naplnění nejlepšího zájmu dítěte totiž musí být cílem každé činnosti týkající se dětí, soudní nevyjímaje.¹²⁸ Realizaci nejlepšího zájmu dítěte má být umožněno dítěti plně vykonávat všechna práva stanovená Úmluvou a zajištění jeho všestranného rozvoje. Současně nejlepší zájem dítěte představuje vedle jeho práva také hlavní interpretační zásadu při výkladu právních ustanovení jakož i procesní pravidlo.¹²⁹

Zajistit dítěti plné využívání všech práv, které mu dle Úmluvy a jiných lidskoprávních dokumentů náleží ovšem není reálné za každých okolností a v určitých situacích se tato jednotlivá práva mohou dostat do vzájemného rozporu. V případech, ve kterých je nutné soudním rozhodnutím nějaké z těchto práv dítěte omezit, je potřeba tak učinit způsobem, který je s ohledem na konkrétní situaci a individualitu daného dítěte co možná nejšetrnější. Před vydáním soudního rozhodnutí, kterým je určován nejlepší zájem dítěte, je tedy třeba nejdříve posoudit, které konkrétní zájmy dítěte jsou v daném případě dotčeny a jakým způsobem rozhodnout, aby byly omezeny v co nejmenší míře.¹³⁰

¹²⁷ Srov. čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, § 100 odst. 3 občanského soudního řádu, čl. 6 písm. c) Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

¹²⁸ Čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte

¹²⁹ Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 14, ze dne 29. května 2013, k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska, CRC/C/GC/14, body 4-6.

¹³⁰ HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. *Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte*. Liga lidských práv, 2016, s. 8-10. ISBN 978-80-87414-26-2. Dostupné z: <https://lp.cz/wp-content/uploads/Prakticky-pravni-pruvodce-nejlepsim-zajmem-ditete.pdf>

Vzhledem k možnému konfliktu mezi jednotlivými zájmy samotného dítěte, ale také rozporu, který může nastat mezi zájmy jiných zúčastněných osob se zájmy dítěte, poskytl Výbor určitý okruh faktorů, které musí být při posuzování nejlepšího zájmu dítěte zohledněny. Patří mezi ně identita daného dítěte, ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů a dále péče, ochrana a bezpečí dítěte, právo dítěte na zdraví a vzdělání, specifické zranitelné postavení dítěte (děti postižené, oběti zneužívání apod.) a v neposlední řadě také názor dítěte.¹³¹

Názor dítěte tedy představuje jedno z více hledisek, které musí být při nalézání nejlepšího zájmu zohledněny, přičemž jejich vzájemný vztah a relevance se posoudí v rámci konkrétní situace.¹³² Posuzování nejlepšího zájmu dítěte je pevně spjato s čl. 12 Úmluvy a jeho uvádění do praxe předpokládá, že dětem bude dána příležitost se k tomu, co považují za svůj nejlepší zájem svobodně vyjádřit. S tímto je spojena povinnost soudu vyjádřený názor dítěte při nalézání jeho nejlepšího zájmu, s přihlédnutím ke všem výše uvedeným hlediskům, náležitě zohlednit a nenahlížet na slyšení dítěte jako na pouhý formální proces.

Nejlepší zájem dítěte je rovněž často používaným pojmem zejména ve věcech týkajících se sporů rodičů o děti, v jejichž rámci je, ať už jedním či druhým rodičem, používán jako argument, kterým se mnohdy snaží dosáhnout spíše svých vlastních zájmů. V těchto případech může vyjádřené přání dítěte snadno reflektovat postoj rodiče, se kterým je dítě častěji v kontaktu a nemusí představovat skutečný zájem dítěte. I z těchto důvodů je soud povinen v rámci řízení o svěřeni dětí do péče brát při naplňování nejlepšího zájmu dítěte v úvahu vedle přání dítěte rovněž biologické pouto mezi dítětem a osobou, do jejíž péče je dítě svěřováno, míru zachování rodinných vazeb a rozsah, ve kterém je osoba, které bude dítě svěřeno do péče, schopna zajistit potřeby dítěte.¹³³

Přání dítěte má tedy představovat směr, který pomůže soudu rozhodnout v souladu s nejlepším zájmem dítěte, nicméně není pro soud zavazující. Obecným soudům při rozhodování náleží přiměřené zhodnocení vyjádřeného názoru dítěte a jeho správné zasazení do kontextu celé situace.¹³⁴

¹³¹ Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 14, ze dne 29. května 2013, k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska, CRC/C/GC/14, body 52-79.

¹³² Tamtéž, body 80-84.

¹³³ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1708/14-2.

¹³⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 11. 2015, sp. zn. IV. ÚS 3900.

Na obecných soudech tedy leží nelehká úloha, při které na jedné straně v případě, že ve svém rozhodnutí nedostatečně zohlední přání a názor nezletilého, může tímto v konečném důsledku dojít k porušení ústavně zaručených práv a svobod.¹³⁵ Na straně druhé straně je chybné takové rozhodnutí soudu, které pouze slepě vyhoví přání nezletilého dítěte, aniž by bylo zasazeno do kontextu jeho dalších zájmů, které vyhovění jeho názoru může ohrozit.¹³⁶

¹³⁵ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 18. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1708/14-2

¹³⁶ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. II. ÚS 4160/12-2.

5 Úvahy de lege ferenda

K dnešnímu dni je to již více než 30 let od chvíle, kdy pro Českou republiku vstoupila v platnost Úmluva o právech dítěte, nejvýznamnější a nejrozšířenější mezinárodní dokument, kterým jsou dětem garantována jejich práva. Ratifikací této mezinárodní smlouvy se Česká republika přihlásila k uznání a respektu všech práv, která dětem text Úmluvy přiznává a tímto na sebe jako stát převzala povinnost zajistit prostor pro jejich účinný výkon. K dostání tomuto závazku je nepochybně nutné přijmout odpovídající právní předpisy a zajistit efektivní ochranu těchto práv, v případě, že dojde k jejich porušení. Tímto však proces vedoucí k efektivnímu zajištění práv dětí nekončí a k tomuto je nezbytné přijímat i další mechanismy nelegislativní povahy.

Jak si dle Výboru OSN pro práva dítěte Česká republika vedla při naplňování participačních práv dětí v soudním řízení, bylo vyjádřeno při projednání třetí a čtvrté periodické zprávy České republiky o plnění závazků plynoucích z Úmluvy. V závěrečných doporučeních k této zprávě z roku 2011 byl Výborem shledán stále přetrvávající přístup k dětem v České republice jako k objektu práv. Toto se následně projevuje v nedostatečném zohledňování názorů dětí v legislativě i praxi a opouštění od přímého výslechu dětí v některých soudních řízeních. Výborem je také vyčtena absence právní úpravy, která by komplexně zajišťovala právo dítěte být slyšeno ve všech záležitostech, které se ho týkají a současně poskytovala záruky pro přístup k odvolání proti takovým rozhodnutím. Výborem bylo České republice doporučeno přijetí právních úprav, které zajistí nápravu těchto problematických aspektů a rovněž zdůrazněna potřeba vyvinout aktivní činnost, která bude směřovat ke změně zakořeněného vnímání dětí jako objektů práva.¹³⁷

¹³⁷ Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte ke 3. a 4. periodické zprávě České republiky, ze dne 17. června 2011, CRC/C/CZE/CO/3-4, body 34-36. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/...a.../zpravy.../umluva-o-pravech-ditete-42656/>

Uvedené závěry Výboru byly jedním z podnětů k přijetí Národní strategie ochrany práv dětí v roce 2012. Tato strategie byla schválena vládou České republiky a jak její název „Právo na dětství“ vypovídá, jejím cílem bylo zkvalitnit stávající systém ochrany ohrožených dětí tak, aby co nejlépe reflektoval jejich potřeby a celkově vedl ke zkvalitnění dětského života. K tomuto byly stanoveny základní priority a řada dílčích cílů, kterými jich mělo být naplněno.¹³⁸

Participace dítěte v této Strategii je první jmenovanou prioritou a současně jedním z dílčích cílů. Tímto dílčím cílem mělo být dosaženo vytvoření takového prostředí, které dětem a mladým lidem poskytne příležitosti se aktivně zapojovat do všech rozhodování, která se jich týkají. Klíčové aktivity, které byly vytyčeny konkrétně pro oblast participace dětí v soudním řízení, směřují například k novelizaci aktuální legislativy či vytvoření komplexní právní úpravy zaručující participaci dětí na rozhodování, která by platila nejen pro soudy, ale i jiné orgány a instituce přicházející do styku s dětmi. Dále zvyšování kompetencí všech orgánů a pracovníků, které hrají roli při zjišťování názoru dítěte a slyšení dítěte (například vytvořením manuálů a vytvoření vzdělávacích programů zaměřených na tuto problematiku).¹³⁹

K uvedení těchto cílů do praxe mělo dojít do konce roku 2018, k čemuž měly posloužit akční plány stanovené na období 2012-2015 a 2016-2018, přičemž ke schválení došlo pouze u prvního z jmenovaných. Ze závěrečné zprávy o plnění Akčního plánu k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí na období 2012-2015 vyplývá, že ačkoliv bylo dosaženo značných pokroků, k dosažení některých vytyčených cílů nedošlo vůbec anebo pouze částečně.

Cíl, jenž byl dle této závěrečné zprávy splněn představuje požadavek na novelizaci a přijetí předpisů, upravující právo dítěte na účast. V tomto období byla například přijata novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí,¹⁴⁰ kterou byl, jako jedno z předních hledisek sociálně-právní ochrany, stanoven zájem a blaho dítěte. Dále došlo k přijetí zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku a zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, které ve svých dílčích částech

¹³⁸ Viz Národní strategie ochrany práv dětí „Právo na dětství“, schválena usnesením vlády České republiky č. 4 ze dne 4. ledna 2012. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/NSOPD.pdf/bb0782db-dabb-4710-0689-ec3bf0b7dca5>

¹³⁹ Tamtéž, str. 9.

¹⁴⁰ Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

participační práva dítěte upravují (viz předchozí kapitola). Z těchto důvodů byla v závěrečné zprávě zákonná úprava participačních práv dětí shledána jako dostatečná, a naopak vytvoření komplexní právní úpravy této problematiky za nepotřebné.¹⁴¹ K naplnění cíle směřujícímu ke zvýšení kompetence soudců, kteří při své činnosti přicházejí do styku s dětmi, bylo Justiční akademií ČR pořádáno několik vzdělávacích seminářů. Na těchto seminářích bylo převážně psychology přednášeno například o vhodné podobě výslechu dítěte před soudem nebo o způsobech zjišťování názoru dítěte na střídavou výchovu.

Skutečnost, že se vládě České republiky, z důvodů rozporů mezi příslušnými ministerstvy, po roce 2015 další Akční plán k plnění Národní strategie ochrany práv dětí již nepodařilo přijmout, a to až do roku 2020, znamenala značné zpomalení vývoje v této oblasti práv dětí. V roce 2020 byla schválena nová Národní strategie ochrany práv dětí na období 2021-2029, která má navázat na předchozí vývoj a za hlavní cíl si klade především zajištění bezpečného života v rodinném prostředí.

I obsah těchto nejnovějších Národních strategií, vyplývající též z výzkumů a praxe, poukazuje na to, že k zajištění plného využívání práv dětí na účast a náležitému zohledňování jejich názorů v rozhodovacích procesech, čeká Českou republiku ještě dlouhá cesta.

Účinné zapojování dětí do rozhodovacích procesů je stejně tak, jako v předchozí Strategii opět stanoveno jako jeden z dílčích cílů. Ovšem v této souvislosti už se opatření, která mají směřovat k jeho naplnění, nezaměřují provádění legislativních změn, ale spíše na uvádění současných právních předpisů do praxe. K tomuto má posloužit zejména informování samotných dětí o způsobech, kterými mohou uplatnit svůj názor a přání při rozhodování. Na druhé straně stojí potřeba vyvíjet techniky pro zjišťování přání dětí v soudních řízeních a vzdělávání osob, které s dětmi v rámci rozhodovacích procesů komunikují.¹⁴² Bližší cíle a způsoby jejich naplnění

¹⁴¹ Závěrečná zpráva o plnění Akčního plánu k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí na období 2012-2015, str. 18-23. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Zaverecna_zprava_NAP_2012_2015.pdf/0c851382-71d0-bec5-14f8-4f893882d136

¹⁴² Viz Národní strategie ochrany práv dětí 2021-2029, schválena usnesením vlády č. 1323 ze dne 14. 12. 2020. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/NARODNI+STRATEGIE+OCHRANY+PRAV+DETI+2021_2029_FINAL.pdf/4d20b44e-a8c5-6882-d46f-a8d0fb7695d5

budou vypracovány v akčních plánech, přičemž první z nich na období 2021-2024 bude schvalován v polovině roku 2021.

Závěr

Přijetí Úmluvy o právech dítěte v roce 1989 s sebou přineslo rovněž nový pohled na dítě, které je hodno nejen ochrany a péče, ale také respektu ze strany dospělých osob k jeho vyjádřeným přáním a názorům. Toto se promítá i do soudních řízení, které se týkají záležitosti dítěte a ve kterých může být soudním rozhodnutím zásadním způsobem zasaženo do jeho poměrů. Z těchto důvodů je nezbytné, aby dítěti bylo umožněno být v takovém řízení slyšeno a aby toto nepředstavovalo pouhý formální úkon, nýbrž směřovalo k náležitému zjištění názoru dítěte a k důslednému zvážení, jak tento názor zohlednit v konečném rozhodnutí. To ovšem neznamena, že soud bez dalšího vyhoví přání dítěte, naopak na jeho bedrech leží nelehký úkol, a to zasadit toto přání do kontextu celkové situace a rozhodnout v nejlepším zájmu dítěte. Tento nejlepší zájem dítěte nemusí vždy korespondovat s tím, co za svůj nejlepší zájem spatřuje samotné dítě. Vzhledem k nižšímu věku a nedokončenému psychickému vývoji dítěte je pak na dospělých osobách, aby rozhodly v souladu s jeho nejlepším zájmem, dokonce i proti vůli samotného dítěte. Toto ovšem nesmí být činěno svévolně, bez relevantních důvodů, bez prostoru pro dítě se k tomuto vyjádřit.

Ve své práci jsem se nejprve věnovala zranitelnému postavení dítěte, kterému je třeba zajistit zvláštní ochranu a péči. Zaměřila jsem se na vymezení pojmu dítě a poukázala na možná úskalí při určování počátku dětství a dále odpověděla na otázku, kdy období dětství končí, a to z pohledu Úmluvy o právech dítěte ve srovnání s vnitrostátní právní úpravou. Dále bylo vysvětleno, v jakém rozsahu je dítě oprávněno samostatně právně jednat a činit procesní úkony před soudem a vymezen pojem participace.

Následně jsem se věnovala postupně vzrůstající ochraně práv dětí ve 20. století a poskytla přehled základních mezinárodních dokumentů, které za tímto účelem byly přijaty a ovlivnily podobu současných mezinárodních i vnitrostátních úprav v oblasti ochrany práv dětí. Dále jsem se zaměřila na mezinárodní předpisy, které v současnosti zakotvují a upravují participační práva dětí v soudním řízení. Nejdříve jsem vymežila participační práva zakotvená v Úmluvě o právech dítěte a následně předpisy Evropské unie a Rady Evropy.

Dále jsem objasnila postavení mezinárodních smluv upravujících participační práva dítěte v právním řádu České republiky a poukázala na ústavní aspekty této problematiky. Poté, co jsem vymezila mezinárodní i vnitrostátní předpisy upravující participační práva dítěte, zaměřila jsem se na jednotlivé složky participačního práva a jejich uplatňování v praxi. Nejdříve jsem vymezila obsah práva dítěte být v soudním řízení, které se jej týká informováno, poukázala na vhodné způsoby jak tak učinit a představila možné důvody k omezení tohoto práva. Dále jsem se zaměřila na právo dítěte být slyšeno a možné způsoby a formy zjišťování názoru dítěte před soudem. S odkazy na judikaturu ústavního soudu jsem zodpověděla otázku, za jakých okolností je nutné dítě vyslechnout přímo před soudem a kdy postačí zjištění názoru dítěte zprostředkovaně. V návaznosti na tuto kapitolu jsem objasnila, jakou váhu má názor a přání dítěte na konečné rozhodnutí soudu ve věci a poukázala na možná řešení v případech, kdy se přání dítěte dostane do konfliktu s jeho nejlepším zájmem.

Na závěr jsem představila problematické aspekty, které se při realizaci participačního práva vyskytují v České republice a poukázala na možné způsoby jejich zlepšení.

Resumé

The presented thesis focuses on protecting children's participation rights in court proceedings, including an analysis of international and national legislation enshrining children's participation rights. It deals with the child's right to be engaged in court proceedings concerning them and the exercise of this particular right in practice. Also, the thesis contains the case-law references to the Constitutional Court and the European Court of Human Rights.

This thesis is divided into five chapters. The first chapter defines the basic terms applied in the thesis. The second chapter focuses on the development of children's rights in the 20th century, culminating in the adoption of the Convention on the Rights of the Child in 1989, which provided a new perspective on the child as an active subject of rights who has the right to be involved in decision-making on all matters concerning them. The second part of this chapter describes the current international regulation of children's participation rights enshrined in the Convention on the Rights of the Child and reviews this topic's legal regulation within the European Union. The third chapter is also divided into two parts. The first focuses on the regulation of children's participation rights in the legal order of the Czech Republic and the constitutional aspects of this topic. The second part deals with the child's right to information and the child's right to be heard in any court proceedings affecting them. Moreover, possible ways of the child's court hearing and the suitability of their use in relation to the child's specific situation and age are discussed there. The fourth chapter determines the child's best interests and the influence of the child's opinion on the court's final decision concerning their cases. The last chapter of the thesis summarises various issues in implementing children's participation rights in the Czech Republic and possible proposals for their solution.

Seznam použité literatury

Literatura knižní

- BŮŽEK, Antonín a Jan MICHALÍK. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000. ISBN 80-244-0054-5.
- DAVID, Roman. *Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika: mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty: rodina a základy rodinného práva*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. ISBN 80-718-2076-8.
- HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1.
- HODGKIN, Rachel a Peter NEWELL. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Fully revised third edition. New York: UNICEF, 2007. ISBN 978-92-806-4183-7.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020-. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-644-9.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: (úvahy nad právním postavením dítěte)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0694-3.
- HUSSEINI, Faisal, Michal BARTOŇ, Marian KOKEŠ a Martin KOPA a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. 1. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2021. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-812-2.
- JÍLEK, Dalibor. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011. ISBN 978-80-260-0377-9.

- JIRSA, Jaromír. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: Soudcovský komentář: podle stavu k 01.03.2019*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019-. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-372-5.
- KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právní učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-261-5.
- LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-529-9.
- PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0524-2.
- RADVANOVÁ, Senta. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7.
- RYCHETSKÝ, Pavel. *Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky : komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-809-3.
- SLÁDEČEK, Vladimír. *Ústava České republiky: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2016. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-590-9.
- SVOBODA, Karel, Petr SMOLÍK, Jiří LEVÝ a Renáta ŠÍNOVÁ a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-673-9.
- ŠVESTKA, Jiří. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019-. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-656-6.
- TOBIN, John. *The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary*. New York: Oxford University Press, 2019. ISBN 978-0-19-826265-7.
- TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Jiří MALENOVSKÝ, et al. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-184-7.
- VAN BUEREN, Geraldine. *The International Law on the Rights of the Child*. Hague: Martinus Nijhoff Publisher, 1998. ISBN 90-411-1091-7.

- ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-714-6.

Články a internetové zdroje

- BŮŽEK, Antonín. Úmluva o právech dítěte z pohledu století dítěte. *Vychovávateľ*. 2010, **58**(5). ISSN 0139-6919. Dostupné z: http://www.dcz.org/userfiles/file/stoleti_ditete_a_prava_ditete.pdf
- *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku* [online]. [cit.2021-03-27]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>
- HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodinné listy*. 2018, **7**(8). ISSN 1805-0824.
- HOBLÍKOVÁ, Žaneta. Zjišťování názoru dítěte v soudním řízení mezioborová studie. *Právník: Teoretický časopis pro otázky státu a práva* [online]. 2019, **158**(10), 953-954 [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2019/10/3.Hobl%20ADkov%C3%A1-Krop%C3%A1%C4%8Dkov%C3%A1_951-970_10_2019.pdf
- HOFMANNOVÁ, Helena. Účast dítěte (participační práva) v rozhodovacích procesech v sociálně-právní ochraně dětí s důrazem na judikaturu Ústavního soudu. [online]. [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <http://www.pravonadestvi.cz/soubor.php?name=ucast-ditete-participacni-prava-v-rozhodovacich-procesech-v-socialne-pravni-ochrane-deti-s-durazem-na-judikaturu-ustavniho-soudu>
- HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. *Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte*. Liga lidských práv, 2016, s. 8-10. ISBN 978-80-87414-26-2. Dostupné z: <https://llp.cz/wp-content/uploads/Prakticky-pravni-pruvodce-nejlepsim-zajmem-ditete.pdf>

- MAYHEW, Emily. Eglantyne Jebb and the war against children. *The Lancet* [online]. 2019, **393**(10184) [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(19\)30997-3/fulltext#%20](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(19)30997-3/fulltext#%20)
- TOMEŠOVÁ, Jana. Výslech dítěte v soudním řízení. *Právní prostor* [online]. 2020 [cit. 2021-03-25]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/vyslech-ditete-v-soudnim-rizeni>
- World Children's Day 20 November. *United Nations* [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/observances/world-childrens-day>

Vnitrostátní právní předpisy

- Usnesení č. 2/1993 Sb. předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Ústavní zákon č. 395/2001 Sb., kterým se mění ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
- Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Mezinárodní předpisy

- Deklarace práv dítěte, OSN, 1959.
- Deklarace práv dítěte, Společnost národů, 1924.
- Evropská úmluva o výkonu práv dětí, Rada Evropy, 1996.
- Charta Spojených národů, OSN, 1945.
- Listina základních práv Evropské unie, Evropská unie, 2000.
- Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení Nařízení (ES) č. 1347/2000.
- Nařízení Rady (EU) 2019/1111 ze dne 25. června 2019 o příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské odpovědnosti a o mezinárodních únosech dětí.
- Úmluva o právech dítěte, OSN, 1989.
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Rada Evropy, 1950.
- Všeobecná deklarace lidských práv, OSN, 1948.

Judikatura

- Nález Ústavního soudu ze dne 25. 06. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.
- Nález Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2004, sp. zn. III.ÚS 459/03.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 6. 2007 ve věci stížnosti č. 23499/06 Havelka a ostatní proti České republice
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 6. 2008, sp. zn. II. ÚS 738/08.
- Nález Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08.
- Nález Ústavního soudu ze dne 26.08.2010, sp.zn. III.ÚS 3007/09.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 1. 2011 ve věci Płaza proti Polsku, č. stížnosti 18830/07.
- Nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. II. ÚS 4160/12-2.
- Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2014, sp. zn. II. ÚS 523/14.

- Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2014, sp. zn. II.ÚS 337/14.
- Nález Ústavního soudu ze dne 12. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 2643/13.
- Nález Ústavního soudu ze dne 18. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1708/14-2.
- Nález Ústavního soudu ze dne 4. 11. 2015, sp. zn. IV. ÚS 3900/14-2.
- Nález Ústavního soudu ze dne 19. 12. 2017, sp. zn. II. ÚS 1931/17.
- Nález Ústavního soudu ze dne 3. 1. 2018, sp. zn. II.ÚS 2866/17.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 5. 2018 sp. zn. II.ÚS 725/18.

Ostatní

- Důvodová zpráva k Pokynům Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, přijaté Výborem ministrů Rady Evropy dne 17. 11. 2010, s 40-42. Dostupné z: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5f031e5d-9f09-11e5-8781-01aa75ed71a1/language-cs/format-PDF>
- Národní strategie ochrany práv dětí „Právo na dětství“, schválena usnesením vlády České republiky č. 4 ze dne 4. ledna 2012. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/NSOPD.pdf/bb0782db-dabb-4710-0689-ec3bf0b7dca5>
- Národní strategie ochrany práv dětí 2021-2029, schválena usnesením vlády č. 1323 ze dne 14. 12. 2020. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/NARODNI+STRATEGIE+OCHRANY+PRAV+DETI+2021_2029_FINAL.pdf/4d20b44e-a8c5-6882-d46f-a8d0fb7695d5
- Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 12, ze dne 1. července 2009, CRC/C/GC/12. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>
- Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 14, ze dne 29. května 2013, k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska, CRC/C/GC/14.
- Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, přijaté Výborem ministrů Rady Evropy dne 17.11. 2010.

- *Report of the Working Group on a Draft convention on the Rights of the child.* United Nations, E/CN.4/1989/48. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/57437>
- *UN Committee on the Rights of the Child: Concluding Observations: Namibia,* 16 October 2012, CRC/C/NAM/CO/2-3. Dostupné z: <https://undocs.org/en/CRC/C/NAM/CO/2-3>
- *UN Committee on the Rights of the Child: Concluding Observations: Mozambique,* 3 April 2002, CRC/C/15/Add.172. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/3df58a8a6.html>
- *UN Committee on the Rights of the Child: Concluding Observations: China (including Hong Kong and Macau Special Administrative Regions),* 24 November 2005, CRC/C/CHN/CO/2. Dostupné z: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FCHN%2FCO%2F2&Lang=en
- Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte ke 3. a 4. periodické zprávě České republiky, ze dne 17. června 2011, CRC/C/CZE/CO/3-4, body 34-36. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/...a.../zpravy.../umluva-o-pravech-ditete-42656/>
- Závěrečná zpráva o plnění Akčního plánu k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí na období 2012-2015, str. 18-23. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Zaverecna_zprava_NAP_2012_2015.pdf/0c851382-71d0-bec5-14f8-4f893882d136